

GEDBAREN

THEATER

IN NEDERLAND

**GESCHIEDENIS EN TOEKOMST
VAN HET HANDTHEATER**

GEBARENTHEATER IN NEDERLAND

GESCHIEDENIS EN TOEKOMST VAN HET HANDTHEATER

ERVARINGEN EN MENINGEN VAN SPELERS EN BESTUURSLEDEN GENOTEERD DOOR MIEKE JULIEN

AMSTERDAM, JUNI 1991

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING

VOORGESCHIEDENIS

HET BELANG VAN
GEBARENTHEATER

ACTIVITEITEN VANAF MEI
1989 TOT EN MET MEI 1991

Producties voor volwassenen

Dagdromen, Zeedromen
De Ontmoeting
De Zwarte Kat
Mijn Leven
Poëzie in Spreek- en Gebarentaal
Wie is Bang voor Virginia Woolf
Het Koekoeksnest
De Zwerver
De Dwerg
Liedjes en gedichten over Amsterdam

Producties voor kinderen

Prentenboek
De Rommelgeest
Sprookjes op video
De Gebarenwinkel
Het Hemelbed
Klokslag 12
Projekt Wapperende Handen

Workshops

Publiciteit

Internationale contacten

Wereldcongres The Deaf Way
Internationaal Gebarentheaterfestival

VRAAGPUNTEN

Publiek: doof en horend ?
Beoordeling: wie beoordeelt, hoe en waarom ?
Tolken: wie tolkt, wanneer en hoe ?
Onderwerpskeuze: speelt doof zijn een rol ?
Improvisatie of bestaande stukken ?
Vertalen: wie en hoe ?
Regie: horend of doof ?
Kleine of (middel)grote theaters ?
Alleen dove acteurs ?
Zijn de regels voor horend theater en doventheater hetzelfde ?
Wel of geen geluid of muziek ?

TOEKOMSTPLANNEN

Verder onderzoek
Concrete plannen
Voorwaarden

BIJLAGE I

Informatie over Handtheater

BIJLAGE II

Brieven

BIJLAGE III

Artikelen

INLEIDING

Hoewel de geschiedenis van het gebarentheater in Nederland nog maar enkele jaren oud is, heeft het Handtheater gemeend dat dit toch het moment is om een en ander te evalueren.

Het Handtheater is een collectief van dove acteurs, die produkties ontwikkelen en brengen in Nederlandse Gebarentaal.

Op 2 mei 1990 werd het Handtheater een officiële stichting.

Het is niet mogelijk om het over gebarentheater te hebben, zonder terecht te komen bij gebarentalen, omdat deze de voertaal zijn van het gebarentheater. Gebarentalen worden wel de moedertaal van de doven genoemd.

In Nederland zijn anderhalf miljoen mensen bij wie iets aan het gehoor mankeert. Van deze groep zijn 200.000 mensen doof of slechthorend en daarvan zijn rond de 10.000 mensen prelinguaal doof, dat wil zeggen dat zij doof zijn geboren of voor het derde levensjaar doof zijn geworden. Voor de meesten van deze mensen is de Nederlandse Gebarentaal de natuurlijke taal. Die andere taal brengt ook een andere cultuur met zich mee.

Doven benadrukken dan ook steeds meer dat zij in de eerste plaats gezien moeten worden als een culturele minderheid.

Gebarentalen zijn meer dan een eeuw onderdrukt. Sinds een congres van onderwijzers aan dovenscholen in Milaan in 1880 heeft het leren spreken en liplezen in het onderwijs centraal gestaan. Gebarentalen waren verboden, omdat zij de maatschappelijke integratie zouden bemoeilijken of onmogelijk maken. De actuele politieke opvatting dat integratie van culturele minderheden alleen bewerkstelligd kan worden door tevens ruimte te geven aan de eigen identiteit, leek aan doven als minderheid met een eigen taal en cultuur voorbij te gaan. Daar lijkt echter verandering in te komen.

Het Europese Parlement adviseerde de Europese Raad twee jaar geleden gebarentalen als de natuurlijke talen van doven te erkennen. De Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende Kind doet sinds 1982 onderzoek naar de Nederlandse Gebarentaal en ook het Instituut voor Algemene Taalwetenschap van de Universiteit van Amsterdam is sinds 1985 op dit gebied actief. De Nederlandse regering is bezig de mogelijkheden te onderzoeken om de Nederlandse Gebarentaal te erkennen. Het klimaat ten opzichte van de Nederlandse Gebarentaal is aanzienlijk verbeterd, niet in de laatste plaats door de inspanningen van de acteurs van het Handtheater.

Over gebarentalen bestaan vele misverstanden. Gebarentaal is niet zoals men vaak denkt internationaal. Gebarentalen zijn landstalen, die op het gebied van de grammatica overeenkomsten vertonen, maar een verschillend lexicon kennen. Gebarentalen zijn niet hetzelfde als mime, gesticulatie of lichaamstaal. Op de Nederlandse televisie ziet men af en toe een tolk in de hoek van het beeld, maar ook deze gebruikt geen gebarentaal, maar een gebaarsysteem. Dat wil zeggen dat de tolk de Nederlandse zinnen duidelijk uitspreekt en daar ondersteunende gebaren bij maakt.

Gebarentalen zijn, zo blijkt uit wetenschappelijk onderzoek, volwaardige talen met een eigen grammatica en lexicon.

Hoewel er plannen zijn om de Nederlandse Gebarentaal als vak op scholen voor doven in te voeren, leren de kinderen de taal nu nog van elkaar en van dove volwassenen, als zij daar contacten mee hebben. Het is geen wonder dat dove kinderen van dove ouders de Nederlandse Gebarentaal beter beheersen dan dove kinderen van horende ouders. De meeste kinderen (90 à 95%) worden echter in een horend gezin geboren.

Er zijn sinds enkele jaren communicatiecursussen voor horende mensen die om wat voor reden dan ook een basisvaardigheid willen ontwikkelen in de Nederlandse Gebarentaal. De cursussen, een basis- en een vervolgcursus, worden door dove docenten gegeven. De wachtlijsten voor deze cursussen zijn de laatste jaren steeds langer geworden en het aantal mensen dat zich voor de cursussen opgeeft vanwege een pure belangstelling voor de taal neemt toe. Analoog daaraan is de interesse groeiende voor het theater in Nederlandse Gebarentaal.

Op het Handtheater wordt een steeds groter appèl gedaan, niet alleen om voorstellingen te geven, maar ook om workshops te organiseren en ervaringen over te dragen aan dove jongeren. Het is dan ook noodzakelijk om stil te staan bij de wijze waarop het Handtheater in de toekomst een aanbod kan doen en aan de groeiende vraag kan voldoen.

VOORGESCHIEDENIS

Toneel spelen en verhalen vertellen hebben een sterke traditie binnen de dovenwereld. Met name in verenigingsverband werd veel toneel gespeeld. Zo'n 25 jaar geleden begonnen de acteurs Wim Emmerik en Jean Couprie ook in het openbaar op te treden voor een gemengd publiek. Zij beperkten zich echter tot mime, omdat de Nederlandse Gebarentaal in die tijd niet werd erkend als een volwaardige taal. Mime is echter een kunstvorm die niet typerend is voor de dovencultuur. Bovendien is mime geen taal. In mime kunnen geen gebeurtenissen of reflecties worden weergegeven in verleden of toekomst. Het beperkt zich tot een weergave van het heden en dan niet volgens vaste afspraken.

Meer en meer deed zich onder doven de behoefte gevoelen om theater te brengen in hun eigen taal. Een eerste stap in die richting was de oprichting van de Stichting Visueel Theater (SVT), waarbij Jean Couprie en Wim Emmerik betrokken waren. Onder deze stichting vonden diverse activiteiten plaats, behalve voorstellingen, ook een aantal video-theaterproducties in samenwerking met het Werkteater (zoals Romeo en Julia). Uiteindelijk werd de stichting opgeheven. Dat had meerdere oorzaken:

- De verstandhouding tussen doven en horenden in de stichting was niet goed. Er was onduidelijkheid over bij wie de beslissingsbevoegdheid lag. Bovendien hadden de horenden meer ervaring met theater, waardoor de verhouding tussen doven en horenden ongelijkwaardig was.
- De tijd was nog niet rijp voor theater in Nederlandse Gebarentaal, omdat deze taal toentertijd niet of nauwelijks was erkend. Dat maakte het moeilijk voor de dove acteurs om zich staande te houden.
- De dovengemeenschap had zich nog onvoldoende geprofileerd.
- De stichting werd overspoeld met aanvragen van mensen die allerlei onderzoek wilden doen, waardoor de SVT veel te zwaar werd belast.
- Er was geen structurele subsidie.

In het buitenland, met name in Amerika is al sinds veel langere tijd een aanbod van theater in gebarentaal. Zo geeft het National Theatre of the Deaf sinds 1967 voorstellingen in Amerikaanse Gebarentaal voor een doof en horend publiek. Zij hebben verschillende keren in Europa opgetreden, ook in de Rotterdamse Doelen en de Amsterdamse Stadsschouwburg. Optredens die toentertijd veel aandacht trokken van de pers en unaniem geroemd werden vanwege hun visuele kracht. De voorstellingen trokken ook veel horende mensen aan die tot dan toe nooit met de dovencultuur in aanraking waren gekomen. Het National Theatre of the Deaf heeft in al die jaren ook een grote ervaring opgebouwd met het gebruik van tolken die op allerlei verschillende manieren bij het spel worden betrokken.

In Amerika zijn reeds jaren opleidingen voor dove acteurs, met name verzorgd door het National Theatre of the Deaf. Ook aan Gallaudet University, de enige universiteit voor doven ter wereld, is een speciale theateropleiding van start gegaan.

In Utrecht bestaat er een mogelijkheid voor doven om een opleiding te volgen tot dramadocent aan de Hogeschool voor de Kunsten. Jean Couprie is twee jaar geleden aan de Hogeschool afgestudeerd. Momenteel studeren er twee dove vrouwen. Hoewel de school tracht om de studenten zo goed mogelijk te begeleiden, onder andere door tolken in te zetten, wordt er op de Hogeschool geen dovencultuur overgedragen. De studenten leren niet hoe men les moet geven in drama aan dove kinderen, noch leert men wat gebarentheater is of zou kunnen of moeten zijn. Men wordt dus niet volledig opgeleid voor de beroepspraktijk waar men uiteindelijk in terecht komt.

De behoefte aan een platform waar doven met elkaar van gedachten kunnen wisselen over het fenomeen gebarentheater en dit verder kunnen ontwikkelen, groeit. Vandaar dat het Handtheater werd opgericht.

HET BELANG VAN GEBARENTHEATER

Het bestaan van theater in Nederlandse Gebarentaal is om meerdere redenen van belang.

Dove mensen kunnen genieten van eigen taal en cultuur

De meeste doven gebruiken onderling de Nederlandse Gebarentaal, voor de dagelijkse communicatie, zoals horende mensen met elkaar Nederlands spreken. De schoonheid van een taal manifesteert zich echter juist in de kunstuitingen, die die taal als voertaal gebruiken, zoals theater, poëzie, verhalen vertellen en literatuur. Ook dove mensen willen graag genieten van de schoonheid van hun taal.

Dove mensen kunnen kennis nemen van het 'horende' cultuurgoed

Theatervoorstellingen en poëzievoordrachten in het Nederlands zijn voor doven ontoegankelijk. Zonder tolk kunnen zij niet volgen wat er door de acteurs of dichters wordt gezegd.

Heel sporadisch is er bij voorstellingen een tolk aanwezig, die aan de zijkant van het podium de gesproken tekst omzet in Nederlandse Gebarentaal. Dan nog is hetgeen er op het podium gebeurt moeilijk te volgen, omdat men steeds heen en weer moet kijken van de acteurs of dichters naar de tolk. De rollen zijn als het ware over twee personen verdeeld.

Theatervoorstellingen of poëzievoordrachten in Nederlandse Gebarentaal geven doven de mogelijkheid om in hun eigen taal kennis te nemen van het 'horende' cultuurgoed.

Dove kinderen kunnen opgroeien met cultuur

Dove kinderen moeten veel energie besteden aan het leren spreken en liplezen, en het onder de knie krijgen van de Nederlandse taal. Zelfs het muziek- en bewegingsonderwijs dat zij krijgen, is in de eerste plaats bedoeld als ondersteuning voor het leren spreken. Er is weinig tijd voor cultuuroverdracht. Van het rijke aanbod op het gebied van het Nederlandse kindertheater komen vanwege de taalbarrière alleen mimevoorstellingen in aanmerking. Kindertheater in Nederlandse Gebarentaal is voor dove kinderen zonder enig probleem te volgen en geeft daarnaast de mogelijkheid tot positieve identificatie.

Horende mensen kunnen kennis nemen van het 'dove' cultuurgoed

Een toenemend aantal horende mensen is geïnteresseerd in theater en poëzie in Nederlandse Gebarentaal vanwege de schoonheid van de taal. Theater in Nederlandse Gebarentaal betekent een verrijking van het algemeen cultuurgoed.

ACTIVITEITEN VANAF MEI 1989 TOT EN MET MEI 1991

PRODUKTIES VOOR VOLWASSENEN

DAGDROMEN, ZEEDROMEN

SOLO VAN JOHN VAN GELDER, ONTWIKKELD DOOR IMPROVISATIE

'Dagdromen, Zeedromen' is een poëtisch verhaal over een duik in de diepzee. De duiker ontmoet allerlei vissen. Een school visjes flitst voorbij, een inktvis kronkelt voort, een rog golft door het water. De rust wordt verstoord door een haai. Een anemoonvisje kust de duikbril van de duiker. Rozig van het water en de lucht, komen de duikers terecht in een restaurant waar een zangeres uit volle borst zingt. 'Zing jij eens een vrolijk lied,' lachen de vrienden. Hij zingt, gebaren-zingt.

DE ONTMOETING

VAN WIM EMMERIK EN JOHN VAN GELDER, ONTWIKKELD DOOR IMPROVISATIE

De Indiaan hangt werkeloos in de kroeg, op zijn vaste plaats, een glas in de hand. Met tegenzin gaat de Blanke naast hem zitten. Zij raken aan de drank en in gesprek. Wie heeft Amerika ontdekt? Via flash backs ontstaat het antwoord op die vraag.

DE ZWARTE KAT

EEN GEDRAMATISEERDE VERTALING VAN EEN VERHAAL VAN EDGAR ALLAN POE, DOOR WIM EMMERIK

Een man zit gevangen achter tralies. Morgen wacht hem de galg. Hij vermoordde zijn vrouw. Wie bracht hem zo ver? Het is de kat, de zwarte kat.

Deze drie stukken werden 37 maal in combinatie gespeeld, zowel in theaters (waaronder een week in theater De Brakke Grond in Amsterdam), als op scholen en instellingen. Het totale programma had een duur van anderhalf uur.

MIJN LEVEN

EEN SOLO VAN JEAN COUPRIE, ONTWIKKELD DOOR IMPROVISATIE

Als kind was Jean al gek op theater. Net als zijn vader, die zelf toneel speelde. Jean wilde mimespeler worden en acteur. Hij gaf zich op voor verschillende opleidingen, maar werd overal afgewezen, vanwege zijn doofheid.

POEZIE IN SPREEK- EN GEBARENTAAL

In literair theater Branoul te Den Haag vond op 14 maart, 11 april en 16 mei 1990 een cyclus 'Poëzie in spreek- en gebarentaal' plaats, georganiseerd door Vi-taal en het Handtheater. Aan deze cyclus deden behalve de acteurs van het Handtheater de horende dichters Ernst van Altena, Neeltje Maria Min en Simon Vinkenoog mee. De horende dichters ontvingen enige tijd voor de voorstelling een videoband, waarop enkele gedichten in Nederlandse Gebarentaal. Bij de band werd een sleutelwoordenlijst geleverd. Zij vertaalden de gedichten van de Nederlandse Gebarentaal naar het Nederlands. De dove acteurs ontvingen van de horende dichters gedichten op papier, die zij van het Nederlands vertaalden naar de Nederlandse Gebarentaal. Iedere voorstelling begon met een korte lezing over Nederlandse Gebarentaal door Tony Bloem (Vi-taal). Daarna lieten de dove dichters hun gedichten zien, waarna steeds de vertaling in het Nederlands volgde. Na de pauze werden de rollen omgekeerd en lazen de horende dichters hun gedichten voor, waarna de dove dichters hun

vertaling in de Nederlandse Gebarentaal lieten zien. Daarna kreeg het publiek de gelegenheid om vragen te stellen. De voorstellingen waren weken van tevoren al uitverkocht en werden bezocht door een gemengd publiek van doven en horenden.

Op 21, 23 en 24 april 1991 werden in theater De Balie in Amsterdam drie poëzie-voorstellingen gegeven, waarbij Tony Bloem (Vi-taal), spelers van het Handtheater en de dichter/vertaler Ernst van Altena samenwerkten. Ook deze voorstellingen waren uitverkocht en de reacties waren onverdeeld positief.

WIE IS BANG VOOR VIRGINIA WOOLF

Dit bekende stuk van Edward Albee werd vertaald van het Nederlands naar de Nederlandse Gebarentaal en gespeeld door drie dove acteurs van het Handtheater: Jean Couprie (als George), Wim Emmerik (als Tim) en John van Gelder (als Nick). De rol van Martha werd vertolkt door de dove gastspeelster Rina Hietbrink. Twee (stem)tolken tolkten ieder twee rollen.

Hoewel de verhaallijn hetzelfde is gebleven, werden er enkele veranderingen aangebracht om het stuk meer passend te maken voor de dovencultuur.

Bovendien werd de rol van Honey vervangen door die van Tim, zodat het stuk uiteindelijk gespeeld werd door drie mannen en één vrouw.

HET KOEKOEKSNEST

Het Koekoeksnest is een bewerking van een aantal fragmenten uit het boek 'One flew over the cuckoo's nest' van Ken Kesey. De voorstelling werd gemaakt ter gelegenheid van de opening van een afdeling voor doven in het psychiatrisch ziekenhuis Schakenbosch.

Daarna is de voorstelling gespeeld in het Rob van Reijntheater in Amsterdam. Het Koekoeksnest wordt gespeeld door John van Gelder als McMurphy, Wim Emmerik als Chief en Jean Couprie als de psychiater.

DE ZWERVER (BAD, BED EN BROOD)

De Zwerver is een solo van John van Gelder, gebaseerd op interviews met zwervers.

Een man is 's nachts alleen op straat in de herfstige kou.

Hij gebaart in zichzelf en communiceert met een etalagepop.

DE DWERG

De Dwerg is een bewerking van een sprookje van Hermann Hesse.

Een rijke Venetiaan (Gert-Jan de Kleer) vertelt het verhaal over een dwerg en een mooie vrouw, over trouw en ontrouw, liefde en dood.

LIEDJES EN GEDICHTEN OVER AMSTERDAM

Ter gelegenheid van de Gebarentram, die vanaf 1990 zeven jaar door Amsterdam rijdt, heeft het Handtheater in mei 1991 elke vrijdag op het Amsterdamse Leidseplein een programma met liedjes en gedichten over Amsterdam gebracht in Nederlandse Gebarentaal.

Op het programma stonden bekende liedjes als Tulpen uit Amsterdam, Aan de voet van die mooie Wester. De voorstellingen waren een succes.

Van deze voorstellingen op straat is een apart verslag gemaakt.

PRODUKTIES VOOR KINDEREN

PRENTENBOEK

VAN JEAN COUPRIE, UITGEVOERD DOOR DE KINDERTHEATER KLAPROOS

Een kind leest een prentenboek en fantaseert het boek tot leven. Het wordt groter en groter, tot het kind er in kan stappen. Ook de dieren in het prentenboek worden levensgroot. Het kind wil graag vriendschap met hen sluiten, maar zij begrijpen elkaar niet. Dus communiceren zij met hun hele lijf, hun gezicht en handen. Maar de tijd dringt, de dieren keren terug in het boek en het kind naar het leven van alledag.

DE ROMMELGEEST

VAN GERT-JAN DE KLEER EN MARJANNE ROMKEMA, UITGEVOERD DOOR KINDERTHEATER WAPPER

Ormy krijgt bezoek van haar vroegere vriend Kito. Die is verbaasd. Ze is zo veranderd. Rommelig dat ze is. De Rommelgeest heeft haar in zijn macht. Kito wil haar helpen, maar hoe?

SPROOKJES

Er zijn vier sprookjes op video opgenomen door De Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende Kind (NSDSK) en de Federatie van Organisaties van Ouders van Dove Kinderen (FODOK).

Twee sprookjes worden door de dove acteur Jean Couprie in de Nederlandse Gebarentaal verteld en de twee andere sprookjes worden door de horende Corline Koollhof in een gebaarsysteem verteld. Tussendoor worden enkele scènes door dove acteurs gespeeld.

DE GEBARENWINKEL

De Gebarenwinkel is een serie van tien verhalen verteld in Nederlandse Gebarentaal. De serie werd gemaakt door Tony Bloem, Ruud Janssen en Daria Mohr en uitgezonden door de VPRO jeugdtelevisie.

Aan de Gebarenwinkel deden Marja Bönker, Wim Emmerik, John van Gelder en Gert-Jan de Kleer mee.

HET HEMELBED

Het Hemelbed is een voorstelling van kindertheater Klaproos voor (horende en dove) kinderen van 4 tot 8 jaar. De voorstelling wordt gespeeld door Jean Couprie als vader en Rina Hietbrink als het meisje Lia.

Lia moet gaan slapen van haar vader. Hij gaat eventjes weg. Is Lia bang? Nee hoor, helemaal niet. Maar als papa echt weg is, wordt Lia bang, een beetje-boelbang. Ze houdt zich vast aan haar beer, totdat....

KLOKSLAG 12

Klokslag 12 is een voorstelling van kindertheater Wapper voor (dove en horende) kinderen vanaf 8 jaar. De voorstelling wordt gespeeld door Gert-Jan de Kleer als prins en Marjanne Romkema als de drie prinsessen.

Een prins zoekt een prinses. Hij komt er drie tegen. De eerste verleidt hem met kennis, de tweede lokt hem met geld en de derde probeert hem te krijgen met liefde. Hij wil geen van drieën. Hoe loopt dat af?

PROJECT WAPPERENDE HANDEN

Wapperende Handen is een project van kindertheater Wapper. De doelstelling van het project is het bevorderen van communicatie door kinderen een nieuw communicatiemiddel aan te bieden, namelijk gebaren. Via gebaren wordt de communicatie vergemakkelijkt tussen dove en horende kinderen, tussen verbale en minder verbale kinderen, tussen Nederlandse kinderen en kinderen uit etnische minderheidsgroepen.

Het project bestaat uit de volgende onderdelen:

- een voorbereiding in de klas door de leerkracht,
- een inleiding over Nederlandse Gebarentaal aan de hand van het Gebarenboek, waarin getekende gebaren staan rond de thema's: gezin, gevoelens, dieren, communicatie, dingen, vraagwoorden, werkwoorden en tijd,
- oefeningen in gebaren,
- de voorstelling Klokslag 12,
- spel oefeningen.

WORKSHOPS

Workshops in Nederlandse Gebarentaal en non-verbale expressie werden gegeven op:

- Castellum, scholengemeenschap voor MBO, Alphen aan de Rijn (Jean Couprie, Marja Bönker, John van Gelder, Wim Emmerik)
- Stichting Buitenkunst, Zomerkamp (John van Gelder, Wim Emmerik)
- Gallaudet University, Washington DC (John van Gelder, Wim Emmerik)
- Bordeaux, Frankrijk (Jean Couprie, Marja Bönker)
- Alkwincollege, Amsterdam (John van Gelder)
- Mimelot, Bakkeveen (Jean Couprie, Marja Bönker)
- King Lear van Toneelgroep Amsterdam (jongerenproductie) onder regie van Alize Zandwijk, workshop voor de acteur die de (stomme) nar speelde (John van Gelder)

PUBLICITEIT

Er werd door een of meerdere spelers van Handtheater meegedaan aan:

- Kinderkookcafé, jeugdprogramma, KRO televisie
- Donderslag, jeugdprogramma, AVRO televisie
- Meerdere interviews (met tolk), Radio Noord Holland
- Meerdere interviews (met tolk), Radio Stad Amsterdam
- Meerdere interviews (met tolk), Radio FM
- Kunstbedrijf, radioprogramma NCRV, interview (met tolk)
- Ophief en Vertier, radioprogramma VARA (met tolk)
- Interviews in kranten: Trouw, NRC Handelsblad, Algemeen Dagblad, Parool, Telegraaf, Nieuws van de Dag, Intermediair, Vrij Nederland en verder verschillende lokale kranten

INTERNATIONALE CONTACTEN

In het kader van een uitwisseling zijn John van Gelder en Wim Emmerik naar New York en Washington geweest, waar zij voorstellingen hebben gegeven in respectievelijk het Tadatheatre in New York en Ely Center Auditorium op de campus van Gallaudet University, waar zij tevens enkele lezingen en workshops hielden.

Zij voerden gesprekken met Bruce Hlibok (doof, acteur, regisseur en toneelschrijver), Clayton Valli (doof en taalwetenschapper), Bob Daniels (doof en regisseur), Don Bang (doof en dramadocent), Gilbert Eastman (doof en hoofd van de afdeling drama van Gallaudet University), Jennifer T. MacMillan en Janet Weinstock (doof en docenten in het vak 'Deaf Culture' aan de middelbare school op de campus van de universiteit).

Als vervolg op dit bezoek gaf de Amerikaan Bruce Hlibok op 29 en 30 november 1990 in Amsterdam twee voorstellingen van zijn stuk 'The Deafmute Howls' naar een boek van Albert Ballin, de dove vriend van Alexander Graham Bell en Charlie Chaplin.

Daarnaast zijn er contacten met acteurs uit Denemarken, Zweden, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Rusland, Korea, België, Ierland, Noorwegen, Spanje en Tsjecho-Slowakije.

De Universiteit van Hamburg heeft het concept van dit beleidsplan in het Duits laten vertalen en gepubliceerd in het tijdschrift Das Zeichen.

THE DEAF WAY

Van 9 tot en met 14 juli 1989 werd door alle spelers van het Handtheater het wereldcongres The Deaf Way bezocht. Dit congres, dat door Gallaudet University in Washington DC werd georganiseerd, had de dovencultuur en -geschiedenis als thema. De acteurs van Handtheater bezochten vele voorstellingen van buitenlandse groepen en legden contacten voor uitwisselingsprogramma's. Onder andere zijn contacten met de dove speler, toneelschrijver en regisseur Bruce Hlibok en de dove regisseur Bob Daniels hieruit voortgekomen. Tevens werd er overleg gevoerd over deelname van buitenlandse groepen aan het mede door Handtheater te organiseren Internationale Gebarentheater Festival in Amsterdam.

INTERNATIONAAL GEBARENTHEATER FESTIVAL

Van 9 tot en met 26 november 1989 vond in Amsterdam het Internationaal Gebarentheater Festival plaats in het Cleyntheater, het Van Ostadetheater, het Amphitheater en De Speelruimte. Het festival werd georganiseerd door het Handtheater in samenwerking met de Stichting Welzijn Doven Amsterdam (SWDA). In het kader van dit festival werden 29 voorstellingen gegeven - behalve door het Handtheater - door tien buitenlandse groepen van dove acteurs of individuele dove spelers.

VRAAGPUNTEN

In de twee jaar van haar bestaan is het Handtheater bezig geweest - naast het ontwikkelen en uitvoeren van producties - met het onderzoeken van het wezen van theater in Nederlandse Gebarentaal. Wat zijn de verschillen tussen het 'horende' theater en het theater van doven? Wat zijn de overeenkomsten? Welke regels zijn typerend voor theater in Nederlandse Gebarentaal? Wat zijn de (on)mogelijkheden? Op wie richt het theater in Nederlandse Gebarentaal zich?

Op vele vragen begint het antwoord zich af te tekenen, maar een periode van twee jaar is te kort om definitieve antwoorden te formuleren.

PUBLIEK: DOOF EN HOREND ?

In het eerste jaar werden de voorstellingen voor 70% door horende mensen en voor 30% door dove mensen bezocht. Voor deze verhouding zijn enkele verklaringen. Hoewel er in Nederland toch zo'n 10.000 dove mensen zijn die de Nederlandse Gebarentaal als eerste taal hebben, is de horende wereld aanzienlijk groter dan de dovenwereld. Daarbij komt dat doven weinig ervaring hebben met het bezoeken van theater. Men is niet gewend aan telefonisch reserveren en houdt er onvoldoende rekening mee dat voorstellingen soms al weken van te voren zijn uitverkocht.

Voor dove kinderen geldt dat zij maar in beperkte mate kunnen leren van kinderprogramma's op de televisie en met school vrijwel nooit theatervoorstellingen voor kinderen bezoeken. Zij krijgen op school geen les in toneel en drama.

In het tweede jaar nam het aantal dove mensen dat de voorstellingen bezocht toe. De spelers benaderden doven vaker persoonlijk, om hen te attenderen op voorstellingen. Mond tot mond reclame deed de rest.

Onder de doven die de voorstellingen bezoeken zijn zowel doven uit de zogenaamde hogere als uit de lagere beroepen.

De horende mensen die de producties van Handtheater bezoeken zijn te verdelen in twee groepen. De eerste groep is beroepshalve met de dovenwereld verbonden (bijv. als tolk, onderwijzer of hulpverlener) of heeft als familielid of collega contact met doven. De tweede groep is òf in theater geïnteresseerd en vindt gebarentheater als aparte theatervorm interessant òf heeft belangstelling voor de Nederlandse Gebarentaal.

De vraag is wat de doelgroep zou moeten zijn van Handtheater. Handtheater meent dat de doelgroep gemengd zou moeten zijn. Doven leven in twee werelden: de dovenwereld en de horende wereld. Bovendien is er zowel onder doven als onder horenden een grote belangstelling voor deze vorm van theater. Dat brengt echter wel problemen met zich mee voor de keuze van de stukken. Het is niet gemakkelijk om zo te programmeren dat alle groepen tevreden worden gesteld. Een oplossing is om heel uiteenlopend te programmeren, stukken van allerlei verschillende niveaus en stijlen.

De spelers van het Handtheater hebben de ervaring dat het niet prettig is om voor een publiek te spelen dat alleen uit horenden bestaat. Dat geeft hetzelfde gevoel als dat er op het podium alleen zwarte acteurs staan, terwijl er in de zaal alleen blanken zitten.

BEOORDELING: WIE BEOORDEELT, HOE EN WAAROM ?

Dove mensen vonden de voorstellingen bijna unaniem prachtig. Dat heeft onder andere te maken met het feit dat er tot voor kort geen aanbod was in gebarentheater. Hoewel doven net zoveel belasting betalen als horenden en in die zin een bijdrage leveren aan de cultuur, kunnen zij zelf daar nauwelijks van

genieten. Muziek, voor een gedeelte ballet en al het gesproken theater is niet toegankelijk. Er is een aantal doven die graag (horend) theater bezoeken en dan maar op de koop toe nemen dat zij het niet woordelijk kunnen volgen. Zij halen hun genoegen dan uit het kijken naar het ruimtegebruik, de expressie, het decor en de verlichting. Soms zijn voorstellingen getolkt (in dit geval door een tolk die de sprekende acteurs vertaalt in gebaren).

De meningen van horende mensen over de inhoud van de stukken en het spel liepen sterk uiteen. Het feit dat gebarentheater nieuw is en door de voertaal ook niet te vergelijken valt met 'horend' theater is daar waarschijnlijk de oorzaak van. Ook de redenen die mensen hadden om het prachtig, mooi, aardig of niet goed te vinden, verschilden van elkaar.

Theodor Holman, recensent van het Parool die de voorstelling van 'Wie is bang voor Virginia Woolf' voor doven een must en voor horenden uitermate boeiend noemde, zei verder over de voorstelling: 'Het was uitermate interessant om te zien hoe het geruzie, de vernederingen en kwetsuren in gebarentaal werden omgezet. (...) Ik vond het moeilijk om te beoordelen wat de dramatische kwaliteiten zijn, want wat ik aan drama zag, was misschien inherent aan de gebarentaal.'

Zijn uitspraak laat zien hoe moeilijk het is om gebarentheater te beoordelen.

Want wat is gebarentheater? Het horende theater heeft een eeuwenlange voorgeschiedenis. Dat geldt voor gebarentheater niet.

Na afloop van de voorstellingen van 'Wie is bang voor Virginia Woolf' in theater de Brakke Grond in Amsterdam, waren er horenden uit de theaterwereld die adviezen gaven over de ontwikkeling die gebarentheater volgens hen zou moeten doormaken. Het is voor Handtheater onmogelijk om dergelijke adviezen op te volgen, omdat deze onderling totaal van elkaar verschilden. Het Handtheater moet dus zelf gedachten ontwikkelen over wat theater in Nederlandse Gebarentaal is en wat de dramatische (on)mogelijkheden ervan zijn.

TOLKEN: WIE TOLKT, WANNEER EN HOE ?

Met tolken wordt hier bedoeld: stemtolken voor het horende publiek. Dat wil zeggen: de acteurs op het podium gebaren, de tolken geven vanuit de zaal stem aan de gebaren. Stemtolken kan vergeleken worden met een voice over.

Er is veel geëxperimenteerd met de inzet van tolken.

Zo werd het stuk 'Dagdromen, zeedromen' niet getolkt, omdat het spel zoveel mimische elementen bevatte, dat er nauwelijks een tolk nodig was.

Van het stuk 'De Ontmoeting' werden sommige scènes wel en andere niet getolkt, zodat stilte en voice over elkaar afwisselden.

'De Zwarte Kat' werd in aanvang niet getolkt maar later, op aandrang van horende mensen, wel.

De mening van de horende mensen over het tolken was verdeeld. Sommigen vonden het een opluchting dat er een tolk aanwezig was, omdat zij het gevoel hadden het zonder tolk niet te kunnen volgen. Anderen ervoeren de tolken als een belemmering. Zij hadden liever in stilte naar de stukken gekeken. De afwisseling van soms wel en soms niet tolken (bij De Ontmoeting), werd door iedereen als positief ervaren.

Ook werd de oplossing uitgeprobeerd om sommige voorstellingen niet te tolken en andere wel. Dat is maar gedeeltelijk geslaagd. Omdat veel mensen zich niet kunnen voorstellen wat 'tolken' betekent, kwamen enkelen van hen terecht bij een voorstelling zonder tolk, terwijl zij liever met tolk hadden gekeken. Anderen reserveerden een voorstelling met tolk, terwijl zij achteraf liever naar een voorstelling zonder tolk waren gegaan.

In de publiciteit moet heel duidelijk worden aangegeven of er al dan niet een tolk aanwezig is en wat mensen zich daarbij moeten voorstellen.

Het Handtheater moet de mogelijke inzet van tolken nog verder onderzoeken. Zo zouden tolken ook kunnen meespelen op het toneel. Misschien kan er soms van tekstdia's gebruik worden gemaakt of van een uitgebreidere programma-informatie.

Tenslotte: in Nederland bestaan nog geen theatertolken, zoals in Amerika. Deze tolken krijgen een opleiding die speciaal gericht is op het tolken van theatervoorstellingen. Er is verder nog geen evenwicht gevonden in hoe de samenwerking moet verlopen tussen de dove spelers en de tolken. Bovendien is de inzet van tolken bij de voorstellingen ook duur. Want wie moet hun medewerking betalen ?

ONDERWERPSKEUZE: SPEELT DOOF-ZIJN EEN ROL ?

Een ander punt van discussie is of de toneelstukken in Nederlandse Gebarentaal het doof zijn als onderwerp zouden moeten hebben of juist niet. Jean Couprie heeft in zijn stuk 'Mijn Leven' laten zien welke belemmeringen hij is tegengekomen in zijn wens om mimespeler en acteur te worden en de opleiding aan de Hogeschool voor de Kunsten te volgen. Hij ziet theater in Nederlandse Gebarentaal ook als middel om de horende wereld te laten zien wat doof zijn met zich meebrengt. Andere dove spelers menen dat theater in Nederlandse Gebarentaal niet zo'n scala aan onderwerpen kan hebben als het horende theater. Allen zijn het erover eens dat gebarentheater in de eerste plaats een doel in zichzelf is en niet een middel in de emancipatiestrijd van doven.

IMPROVISATIE OF BESTAANDE STUKKEN ?

De meeste stukken van het eerste seizoen zijn door improvisatie ontstaan. Wim Emmerik heeft als eerste een bestaand verhaal genomen, 'De Zwarte Kat' van Edgar Allan Poe, en dit vertaald in Nederlandse Gebarentaal om te laten zien dat de rijkdom van een geschreven verhaal ook tot zijn recht komt in Nederlandse Gebarentaal. De reacties op het stuk weerspiegelden zijn bedoeling.

De keuze tussen stukken die ontstaan door improvisatie en bestaande stukken is niet eenvoudig.

Het voordeel van improvisaties is dat de dove acteurs van begin af aan vanuit hun eigen taal kunnen werken. Bovendien kunnen zij de inhoud en vorm afstemmen op hoe zij de wereld ervaren.

Bestaande stukken hebben echter ook bepaalde voordelen.

Ten eerste willen doven ook wel eens kunnen genieten van 'De Meeuw', 'Wie is bang voor Virginia Woolf', 'Wachten op Godot' of 'Medea'.

Ten tweede is het voor een horend publiek interessant om te kijken hoe een bestaand stuk eruit ziet in Nederlandse Gebarentaal.

Ten derde geeft het de acteurs ook de mogelijkheid zich te vergelijken met horende acteurs.

Het feit dat de Raad voor de Kunst en de Amsterdamse Kunstraad de subsidie voor 'Wie is bang voor Virginia Woolf' hebben afgewezen met als argument dat zij de keuze ongelukkig vonden omdat het een bekend stuk betrof, valt te betreuren. Zoals uit de reacties op de voorstellingen blijkt, was deze keuze geen onjuiste. Na stukken gebaseerd op improvisatie was dit project weer een stap in het onderzoek naar het wezen van gebarentheater.

VERTALEN: WIE EN HOE ?

Bestaande stukken moeten vertaald worden van een gesproken taal naar de Nederlandse Gebarentaal. Dat proces van vertalen kost veel tijd. Wil men een bestaand toneelstuk of verhaal in Nederlandse Gebarentaal brengen, dan moet er minstens een jaar worden uitgetrokken voor de vertaling. Er zijn namelijk geen officiële vertalers. Het probleem is dat de doven vaak niet in staat zijn de volle betekenis van een geschreven stuk of verhaal te begrijpen. Bovendien hebben doven de neiging om wanneer zij een tekst lezen, hun eigen taal te verliezen. De Nederlandse Gebarentaal wordt nergens onderwezen en staat ook nog niet volledig op papier. Er is geen 'Dikke van Dale' van de gebaren en er is nog geen volledige weerslag van de grammatica. Het bestaan van een Nederlandse Gebarentaal is pas sinds enkele jaren erkend.

Ook horenden, die kennis hebben van de Nederlandse Gebarentaal, zijn niet in staat zijn om een theaterstuk of verhaal in optimale Nederlandse Gebarentaal te vertalen. Ze zijn zich wel bewust van de grammatica van de Nederlandse Gebarentaal, maar niet altijd in staat om de grammaticale regels optimaal toe te passen. Het is dus noodzakelijk dat een vertaling in co-productie van doven en horenden ontstaat.

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen:

- het vertalen van geschreven materiaal naar de Nederlandse Gebarentaal en
- het vertalen van de Nederlandse Gebarentaal naar het gesproken en geschreven Nederlands.

Een mogelijke werkwijze voor het vertalen is de volgende:

Een bestaand stuk, eventueel bewerkt, wordt door een tolk in een versie die zo dicht mogelijk de Nederlandse Gebarentaal benadert, omgezet. Hiervan wordt een video-opname gemaakt. De acteurs ontvangen ieder een kopie van deze band. Zij zetten deze versie om in een versie in Nederlandse Gebarentaal. Hiervan wordt opnieuw een video-opname gemaakt, waarvan de tolken een kopie ontvangen, zodat zij deze versie weer in gesproken Nederlands kunnen vertalen.

REGIE: HOREND OF DOOF ?

Het Handtheater meent dat de regie van een groep dove acteurs eigenlijk zou moeten gebeuren door een dove regisseur. Maar dove regisseurs zijn dun gezaaid. Werken met een horende regisseur geeft problemen, als deze de Nederlandse Gebarentaal niet beheerst en via een tolk moet werken.

Voor regie is een directe communicatie met de spelers een vereiste. Zelfs al kan een horende regisseur gebaren, dan nog is het moeilijk om de kwaliteit van de gebaren van de spelers te beoordelen. Bij een Belgische groep dove spelers die geregisseerd werden door een horende regisseuse van niveau, was het spel prima, maar de gebaren waren ronduit slecht. Zij gebaarden alsof zij binnensmonds spraken of met onverstaanbare accenten.

Horende theatermensen hebben bovendien uiteenlopende ideeën over de richting waarin gebarentheater zich zou moeten ontwikkelen. In deze fase lijkt het niet verstandig om met iemand te werken die zo'n duidelijk stempel op de ontwikkeling drukt. Een toenemend aantal horenden wil ook graag doven regisseren uit eigenbelang, omdat zij mogelijkheden zien om via het gebarentheater te werken aan hun carrière.

Een oplossing is om met meerdere adviseurs te werken, maar het nadeel is dat hun adviezen vaak zo tegenstrijdig zijn. Een andere mogelijkheid is om met een duo te werken, waarbij een horende de spelregie doet, en een dove de gebarenregie.

Zolang er echter in Nederland geen opleiding is waar doven tot regisseur van gebarentheater kunnen worden opgeleid, kan het vraagstuk van de regie niet bevredigend worden opgelost. Handtheater overweegt om met buitenlandse dove regisseurs, zoals de Amerikaanse Bruce Hlibok, te gaan samenwerken, zolang er geen Nederlandse dove regisseur is.

KLEINE OF (MIDDEL) GROTE THEATERS ?

Handtheater heeft in allerlei zalen en zaaltjes gespeeld met een capaciteit van ongeveer 50 plaatsen tot in de Martinihal in Groningen voor een publiek van 500 mensen.

De ervaring leert dat een zaal niet te groot moet zijn (maximaal 150 plaatsen) en dat het publiek het beste in een halve cirkel rondom het podium in een oplopende stoelenrij kan zitten. Waarom ?

In een grote zaal zitten de doven vaak op een te grote afstand van de spelers om de expressie te kunnen zien en de gebaren te kunnen begrijpen. Bij getolkte toneelstukken hebben horenden dan weliswaar de ondersteuning van de tolk(en), maar zij krijgen de stemmen versterkt te horen. Dat betekent dat het geluid dichterbij komt dan het visuele van het gebarentheater. Er ontstaat dan een omkering: in plaats van dat het geluid het beeld ondertitelt, wordt het beeld een illustratie bij het geluid.

In een kleine(re) zaal is er een directer contact tussen spelers en publiek, waardoor het visuele karakter van gebarentheater meer tot zijn recht komt.

In een zaal waarin het publiek in een halve cirkel rondom het podium zit, zitten er meer mensen dichtbij de speelvloer.

ALLEEN DOVE ACTEURS ?

Het is nog steeds een discussiepunt of gebarentheater alleen door doven gespeeld zou moeten worden. Er zijn namelijk wel horenden die voldoende gebarentaal beheersen om mee te kunnen spelen. In dit stadium lijkt dat nog niet raadzaam. Het is van belang eerst de eigenheid van gebarentheater te ontdekken voordat er met anderen kan worden samengewerkt.

Samenwerking met horende acteurs zou echter wel een verruiming kunnen betekenen. In de toekomst moet worden onderzocht onder welke voorwaarden dat mogelijk is. Eén voorwaarde is in ieder geval dat de horende meedoet in een 'horende' rol en niet de rol van dove speelt, zoals bij de theatervertolking van 'Kinderen van een Mindere God' gebeurd is. De horende Josine van Dalsum speelde de dove Sarah. In Frankrijk en Amerika werd deze rol door een dove vrouw gespeeld.

ZIJN DE REGELS VOOR HOREND THEATER EN DOVENTHEATER HETZELFDE ?

Iedereen die bij gebarentheater is betrokken, ervaart dat de regels niet hetzelfde zijn. Maar wat de verschillen precies zijn is nog niet te benoemen.

Voor de hand liggen wel enkele regels:

- Er kan moeilijk in het donker worden gespeeld, omdat de acteurs elkaar dan niet kunnen 'verstaan', het dove publiek het stuk dan niet meer kan volgen en de tolken niet voor de horenden kunnen tolken.

Er moet meer licht worden gebruikt dan bij horend theater.

- Spelers kunnen niet met hun rug naar het publiek toe gebaren en ook niet met de rug naar elkaar. Elkaar niet zien betekent voor doven geen communicatie.

Door een aantal mensen werd 'Wie is bang voor Virginia Woolf' in Nederlandse Gebarentaal als vrij statisch ervaren. Omdat dit een echt 'praatstuk' is, moesten de spelers elkaar voortdurend aankijken en werden daardoor in hun bewegingsvrijheid beperkt. Onderzocht moet worden hoe dat statische kan worden doorbroken.

Decor en verlichting zouden andere elementen moeten hebben. Hoewel doven sterk visueel zijn ingesteld, hebben de toneelstukken tot nu toe niet uitgeblonden door een exclusief decor of lichtplan. Oorzaak daarvan is niet dat er geen ideeën zijn maar dat de voorwaarden daarvoor niet aanwezig waren.

WEL OF GEEN GELUID OF MUZIEK ?

Een steeds weerkerend discussiepunt is het gebruik van muziek of ander geluid tijdens voorstellingen. Sommige horenden ervaren de stilte bij gebarentheater als benauwend. Andere vinden dat nu juist een van de aantrekkelijke kanten.

Het gebruik van geluid is echter wel een probleem. Een Belgische theatergroep van dove acteurs gebruikte muziek tijdens hun voorstelling en danste daarop.

Om in het ritme te kunnen blijven, kregen zij visuele signalen.

Sommige spelers van het Handtheater zijn volledig tegen het gebruik van muziek. Zij zijn van mening dat het niet goed is als de spelers de muziek niet kunnen horen, terwijl het horende publiek dat wel kan. Muziek maakt sfeer, kleurt een voorstelling en beïnvloedt de waarneming van het publiek.

Dove acteurs kunnen nooit waarnemen welke sfeer de muziek oproept.

Muziek zou nog wel acceptabel zijn als deze de bewegingen van de dove spelers volgt. Dan wordt het ritme, de emotie, de vorm aangegeven door de spelers en onderstreept de muziek wat zij doen. Een andere mogelijkheid zou zijn muziek te vertalen in licht.

Met geluid heeft het Handtheater nog niet geëxperimenteerd.

TOEKOMSTPLANNEN

VERDER ONDERZOEK

Er is een aantal vragen die in de komende periode beantwoord moeten gaan worden. De antwoorden vormen samen het antwoord op de voornaamste vraag: wat is gebarentheater ?

Enkele van die vragen zijn:

- Kan er een programmering worden bedacht die voor zowel horenden als doven aantrekkelijk is ?
- Wanneer moet er gebruik worden gemaakt van tolken en op welke wijzen kunnen die worden ingezet: als stemtolk buiten zicht, als medespeler op het podium. Kan er selectief gebruik worden gemaakt van tolken: sommige scènes wel, andere niet. Of moet de oplossing worden gezocht in: sommige voorstellingen wel en andere voorstellingen niet ?
- Hoe moeten bestaande stukken worden vertaald en door wie ?
- Kan er worden samengewerkt met horende acteurs en regisseurs en zo ja onder welke voorwaarden ?
- Hoe kunnen de visuele kwaliteiten van doven leiden tot 'dove' lichtplannen en decors ?
- Kan er muziek en geluid worden gebruikt ? Wanneer wel en wanneer niet ?
- Wat zijn de regels voor gebarentheater en waarin verschillen deze van de regels van het 'horende' theater ?
- Hoe kunnen nieuwe dove acteurs worden opgeleid ?

CONCRETE TOEKOMSTPLANNEN

PRODUKTIES

Jaarlijks komen er minstens één voorstelling voor volwassenen en een voor kinderen uit.

WORKSHOPS

Er worden workshops in Nederlandse Gebarentaal ontwikkeld voor:

- horende kinderen,
- horende volwassenen,
- dove kinderen,
- dove volwassenen.

Voor deze workshops wordt (spel)materiaal gemaakt.

Voor dove kinderen en volwassenen komen er workshops in drama en spel.

ONDERSTEUNING VAN AMATEURGROEPEN

Vanuit het Handtheater kunnen groepen dove mensen die voor hun plezier toneel willen spelen, ondersteuning krijgen.

CONTACTEN MET DOVE ACTEURS IN HET BUITENLAND

Handtheater gaat de contacten met buitenlandse groepen uitbreiden om ervaringen uit te wisselen en gebruik te kunnen maken van elkaars vaardigheden.

De mogelijkheden worden onderzocht om regelmatig een internationaal theaterfestival te laten plaatsvinden.

VOORWAARDEN

Om nieuwe activiteiten te kunnen ontwikkelen en antwoord te krijgen op de vraag naar het wezen van gebarentheater, moet aan een aantal voorwaarden zijn voldaan.

In de eerste plaats moeten de financiële voorwaarden aanwezig zijn.

Tot nu toe heeft het Handtheater enkele projectsubsidies ontvangen van fondsen en eenmaal een kleine subsidie van het ministerie van WVC.

Structurele subsidie heeft het Handtheater nooit gekregen. Het Handtheater heeft geen kantoor en sinds kort geen repetitieruimte meer. De produktie, die wordt gedaan door twee vrijwilligsters, nam aanvankelijk niet meer dan een paar uur per week in beslag en is uitgegroeid tot een volledige werkweek, waarin alleen het hoognodige kan worden gedaan.

Onder de huidige voorwaarden is het voortbestaan van het Handtheater binnen afzienbare tijd niet meer te garanderen.

Handtheater vraagt daarom met klem om ondersteuning voor het volgende standpunt:

- Doven moeten in de eerste plaats gezien worden als een culturele minderheid.
- Nederlandse Gebarentaal is een volwaardige taal die door de Nederlandse overheid in navolging van het Europese Parlement, als zodanig zou moeten worden erkend.
- Theater in Nederlandse Gebarentaal zou een vast onderdeel moeten zijn van het totale theateraanbod.
- Er zou een opleiding moeten komen, waar doven een studie kunnen volgen tot acteur, regisseur of dramadocent.
- Het Handtheater zou structurele subsidie moeten ontvangen om theater in Nederlandse Gebarentaal te kunnen produceren, nieuwe acteurs te kunnen werven en workshops te kunnen verzorgen voor doven en horenden.

BIJLAGE I

STICHTING HANDTHEATER

POSTADRES	p/a John van Gelder Zeeburgerdijk 13 1093 SK Amsterdam
(TEKST) TELEFOON	Mieke Julien, 020 - 6125335
BESTUURSLEDEN	Rudi Hietbrink, voorzitter Jan Backer Sarah Muller
STICHTINGSRAAD (TEVENS SPELERS)	Marja Bönker Jean Couprie (DB) John van Gelder (DB) Gert-Jan de Kleer
ANDERE SPELERS	Wim Emmerik Rina Hietbrink Marjanne Romkema
AANGESLOTEN GROEPEN	kindertheater Wapper kindertheater Klaproos Watertheater
STATUTAIRE DOELSTELLING	Het bevorderen van en geven van bekendheid aan dovencultuur, meer in het bijzonder op het gebied van gebarentheater en non-verbale expressie.
ACTIVITEITEN	voorstellingen in Nederlandse Gebarentaal, workshops gebaren- theater en non verbale expressie, vertalen van 'horende' theaterstukken in Nederlandse Gebarentaal, ontwikkelen van produkties in Nederlandse Gebarentaal.
PRODUKTIE	Teja Vossen, Mieke Julien
GRAFISCHE VORMGEVING	Hilde Salverda
THEATERTOLKEN	Mieke Julien, Gerdinand Wagenaar

INFORMATIE OVER DE ACTEURS

LEDEN VAN DE STICHTINGSRAAD

Marja Bönker 1961,
wonende te Zaandam, studente
Hogeschool voor de Kunsten,
Utrecht, afdeling theater en drama,
speelde Andrea in 'Woyzeck', en
speelde mee in 'Prentenboek' van
kindertheater Klaproos. Begeleidde
toneelweken voor dove kinderen in
de Volkshogeschool Allardsoog.

Jean Couprie 1943,
wonende te Oud-Loosdrecht, volgde
de Hogeschool voor de Kunsten,
afdeling theater en drama, oprichter
van kindertheater Klaproos,
regisseerde 'Woyzeck' in een gemeng-
de dove en horende bezetting, is
mimespeler, vertolkt de rol van
George in 'Wie is bang voor Virginia
Woolf', speelt de psychiater in 'Het
Koekoeksnest', is organisator van de
toneelweken voor dove kinderen en
jongeren in de Volkshogeschool
Allardsoog, deelnemer van de cyclus
'Poëzie in spreek- en gebarentaal'.

John van Gelder 1946,
wonende te Amsterdam, is gebaren-
docent en fotograaf, richtte het
Waterteater op, speelde de rol van
Woyzeck in het gelijknamige stuk,
ontwikkelde het stuk 'Dagdromen,
Zeedromen' door improvisatie, speelt
de rol van de blanke in het stuk 'De
Ontmoeting', vertolkt de rol van Nick
in 'Wie is bang voor Virginia Woolf',
speelt McMurphy in 'Het
koekoeksnest', ontwikkelde het stuk
'De Zwerver' door improvisatie, is
deelnemer aan de cyclus 'Poëzie in
spreek- en gebarentaal'.

Gert-Jan de Kleer 1944,
wonende te Amsterdam, is illustrator,
ontwerper van de Gebarentram die
sinds december 1990 door
Amsterdam rijdt, is speler van
kindertheater Wapper, speelt 'De
Dwerg' van Hermann Hesse, is
deelnemer aan de cyclus 'Poëzie in
spreek- en gebarentaal'.

OVERIGE SPELERS

Wim Emmerik 1940,
wonende te Amsterdam, volgde de
Nel Roos academie, is gebarendocent,
is werkzaam bij het onderzoek naar
de Nederlandse Gebarentaal, dat
door het Instituut voor Algemene
Taalwetenschappen van de
Universiteit van Amsterdam wordt
uitgevoerd, speelt de rol van Tim in
'Wie is bang voor Virginia Woolf',
speelt een vertaling van 'De Zwarte
Kat' van Edgar Allan Poe in
Nederlandse Gebarentaal, speelt de
Indiaan in het stuk 'De Ontmoeting',
vertolkt de rol van Chief in 'Het
Koekoeksnest', speelt 'De Speelman'
uit Mistero Buffo van Dario Fo is
deelnemer aan de cyclus 'Poëzie in
spreek- en gebarentaal'.

Rina Hietbrink
wonende te Leidschendam, speelt
Martha in 'Wie is bang voor Virginia
Woolf', speelt Lia in 'Het Hemelbed'.

Marjanne Romkema
wonende te Nijmegen, studeerde aan
de Mikojel-opleiding te Nijmegen af
als drama-therapeute, vormt samen
met Gert-Jan de Kleer kindertheater
Wapper.

BIJLAGE II

D O V E N R A A D

Stichting Nederlandse
Dovenraad

Postbus 19
3500 AA Utrecht

(Tekst-) telefoon
030 - 316487
Fax 030 - 315317

Postbankrekeningnummer
706280

Bezoekadres
Trans 1 — Utrecht
(vlakbij de Domtoren)

Aan het bestuur van de
Stichting Handtheater
p/a John van Gelder
Zeeburgerdijk 13
1093 SK Amsterdam

Datum: 26 juni 1991

Ons kenmerk:91-533/be

Beste John,

Graag wil ik namens het bestuur van de Stichting Nederlandse Dovenraad mijn warme steun betuigen aan de activiteiten van de Stichting Handtheater.

De Dovengemeenschap in ons land is de afgelopen tien á vijftien jaar sterk veranderd en heeft er toe geleid dat de groep doven zich steeds meer profileert als een culturele- en taalminderheid die zichzelf Doof met een hoofdletter D noemt.

De op 17 juni 1988 door het Europees Parlement unaniem aangenomen resolutie betreffende erkenning van de nationale Gebarentalen, vormt daarbij een stevige steun in de rug van de Dovengemeenschap.

Dankzij enkele belangrijke voorzieningen die de afgelopen tien jaar tot stand zijn gekomen, zoals de teksttelefoon, de doventolkvoorziening en de ondertiteling via Teletekst, zijn er veel meer mogelijkheden gekomen om onze belangenbehartiging ter hand te nemen.

In de lijn van deze ontwikkelingen is het logisch dat er nu ook meer aandacht is voor culturele uitingsvormen van doven zoals theater en poëzie. Gesteld mag worden, dat de Nederlandse Dovengemeenschap enkele jaren geleden nog last had van 'culturele bloedarmoede'. De activiteiten van het Handtheater vormen een gezonde injectie.

Voor de Nederlandse Dovengemeenschap is het van belang:

- dat Doven de mogelijkheid geboden worden deel te nemen aan allerlei culturele activiteiten;
- dat de Dovencultuur op een positieve manier naar de horende wereld toe gepresenteerd wordt.

Het Handtheater heeft de laatste jaren reeds bewezen op dit gebied een uitstekende voortrekkersfunctie te kunnen vervullen.

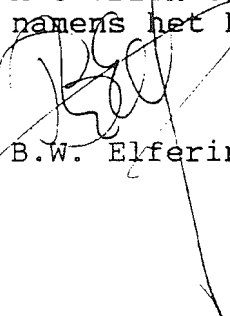

D o v e n r a d

-vervolg brief 91-533/be-

Wij vinden het daarom van groot belang dat het Handtheater structureel gesubsidieerd wordt door de overheid zodat jullie activiteiten gecontinueerd en uitgebouwd kunnen worden.
Wij wensen jullie hierbij veel succes.

Met vriendelijke groet,
namens het bestuur,

B.W. Elferink, voorzitter

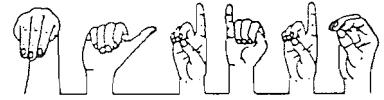

stichting maatschappelijke dienstverlening aan doven

postbus 696, 3500 ar utrecht, slachtstraat 12 - 4, utrecht, postbank 4891209
telefoon: 030 - 31 04 21 (tt), faxnummer: 030 - 34 19 22

Handtheater
p/a dhr. J. van Gelder
Zeeburgerdijk 13
1093 SK AMSTERDAM

datum Utrecht, 26 juni 1991
ons kenmerk CA/JBW/edg/910121
uw kenmerk

Geachte heer Van Gelder,

Stichting Maatschappelijke Dienstverlening aan Doven (Madido) ondersteunt volledig het streven van het Gebarentheater naar een eigen kunstvorm als manifestatie naar de samenleving toe.

Madido onderstreept in dit verband dat er sprake is van een minderheidscultuur van doven in de Nederlandse samenleving. Deze kunstvorm bevordert zeer zeker het bewustwordingsproces bij doven ter vergroting van hun zelfvertrouwen en hun daarmee samenhangende positie in de samenleving.

Het Handtheater draagt zeker bij aan een beter begrip tussen doven en horenden.

Wij hopen dat de overheid en de politiek het belang en de noodzaak hiervan ziet en aan dit initiatief structurele subsidie zal verstrekken.

Hoogachtend,
Maatschappelijke Dienstverlening aan Doven

J.B. Wesemann
Algemeen Directeur

RUDOLF MEES INSTITUUT

INSTITUUT VOOR DOVE KINDEREN

AMMANPLEIN 2-4 - 3031 BA ROTTERDAM - TELEFOON 010 - 413 22 80

DEPENDANCE: CORNELIS DANCKERTSSTRAAT 32 - 3067 XG ROTTERDAM - TELEFOON 010 - 455 24 17

Rotterdam, 13 juni 1991.

betreft : Handtheater
ons kenmerk: fl

L.S.

Enkele redenen die voor mij gelden om er zeer voor te pleiten dat Handtheater structureel en substantieel wordt gesubsidieerd door de overheid zijn:

- Handtheater speelt een onmisbare voortrekkersrol in de uitgroei van de Nederlandstalige dovencultuur.
- Handtheater is zeer belangrijk als visite-kaartje naar het buitenland .
- Handtheater kan aanvullende deskundigheid bieden aan het onderwijs.
- Handtheater biedt dove kinderen schitterende identificatie-mogelijkheden.
- Handtheater is een perfect initiatief met een weldadig aandoende brede blik, ook naar de horende cultuur. De filosofie is cultuur-verrijkend en niet cultuur-beperkend.
- Handtheater kan een breed gebied nieuwe en doeltreffende impulsen geven (opleidingen, vertalingen, kunst & cultuur, vermaak, ontwikkeling Nederlandse Gebarentaalschat, Dovenhumor)
- Handtheater lijkt een (vanuit het even-boven-0-punt) uitstekende kosten-baten analyse op tafel te kunnen brengen.

Wat mij betreft, geef Handtheater een veel vrijere (financiële) hand!

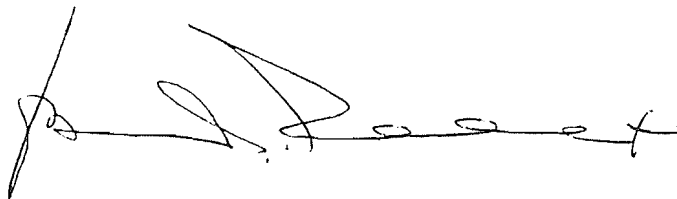
F.R.V. Landsbergen
directeur

Prof. Dr. Bernard T. Tervoort
Prins Hendriklaan 7
1404 AR Bussum
Tel. 02159-45134

26 februari, 1991

AAN IEDER DIE HET AANGAAT:

Het is nog slechts enkele tientallen jaren geleden dat de taalwetenschap en de psycholinguïstiek zich gingen interesseren voor de eigen communicatievorm van dove medemensen en al snel tot de ontdekking kwamen dat zij met een volwaardige, natuurlijke taal te doen hadden die buitengewoon boeiende en tot dusverre onbekende mogelijkheden tot theoretische analyse mogelijk maakte. Deze wetenschappelijke ontwikkeling heeft bijgedragen aan de groei naar het vinden van de eigen identiteit van een unieke minderheidsgroepering, namelijk die van prelinguaal dove, gebarentaal gebruikende medeburgers. Het is een verheugend verschijnsel dat de doven die zich steeds bereid getoond hebben om door het leren van spreken en spraakafzien zoveel mogelijk het proces van integratie in de horende maatschappij te verwerklijken nu door diezelfde maatschappij ook in hun eigen identiteit, mede in hun eigen taal en cultuur, erkend worden. Bij die erkenning hoort ongetwijfeld het door de verantwoordelijke overheid mogelijk maken van de groei en bevordering van die cultuur. Een van de meest recente ontwikkelingen daarbinnen is het ontstaan van het Gebarentheater in Nederland. Ik juich die ontwikkeling van harte toe, en beveel met klem de ondersteuning van overheidswege daarvan aan.

Prof. Dr. Bernard T. Tervoort

CHRISTELIJK INSTITUUT VOOR DOVEN
Postbus 997 - 2270 AZ Voorburg - Tel. 070-3992021

Postbank 36738
N.M.B. bank 69.31.62.376
RABO bank 38.22.23.500
Telefax 070 - 399 87 70

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Juliana

Handtheater
p/a de heer J. van Gelder
Zeeburgerdijk 13
1093 SK AMSTERDAM

91/0902/DIR
GSc/MK

VOORBURG, 27 mei 1991

Betreft: aanbeveling.

Geachte heer Van Gelder,

Effatha onderschrijft het standpunt dat doven in de eerste plaats gezien moeten worden als een culturele minderheid.

Wij onderschrijven dan ook het recht van doven op een eigen vorm van theater. Theater in Nederlandse Gebarentaal zou een onderdeel moeten zijn van het totale theateraanbod.

Het spreekt vanzelf dat subsidie van overheidswege voor het Handtheater op dezelfde wijze verstrekt moeten worden als voor andere theateractiviteiten.

Wij hopen dat een politieke beslissing in deze zal leiden tot een structurele ondersteuning van het Handtheater.

Hoogachtend,

G. Schaart
algemeen directeur

R I N O

NOORD-HOLLAND

Stichting Regionale Instelling Nascholing en Opleiding.

ref.: yp/yp RINO 91228

datum: 27 februari 1991

betreft: handtheater

Handtheater

p/a Dhr. J. van Gelder

Zeeburgerdijk 13

1093 SK Amsterdam

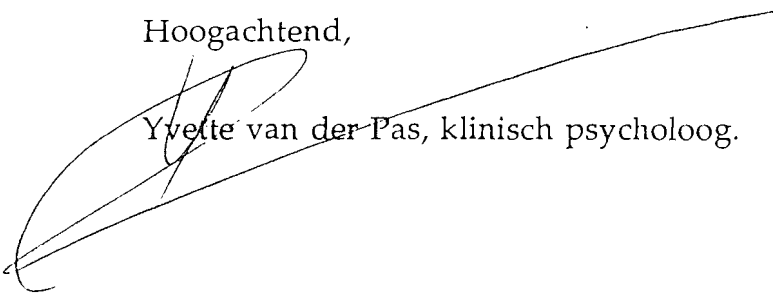
Geachte heer van Gelder,

Zoals u bekend is is de RINO NH een instelling die opleidingen en nascholingskursussen verzorgt op het gebied van de geestelijke gezondheidszorg. Vanaf 1988 verzorgde de RINO NH twee keer een uitgebreide cursus "Psychische Hulpverlening aan Prelinguaal Doven". In deze kursussen werd ruim aandacht besteed aan Dovenkultuur om hulpverleners enig inzicht te geven in de achtergrond van hun dove cliënten. Zonder kennis en begrip van kulturele bijzonderheden is het niet mogelijk om als hulpverlener je werk goed te doen.

Het spijt mij als koördinator van deze kursussen zeer om te vernemen dat een belangrijk onderdeel van de Dovenkultuur, het Handtheater, in haar voortbestaan wordt bedreigd. Hoe rijker een cultuur is hoe meer positieve ontplooiingsmogelijkheden voor de leden van die cultuur! Theater is een van de oudste kultuurvormen op aarde, het kan dan ook niet zo zijn dat juist déze kultuuruiting binnen de Dovenkultuur zou moeten ophouden te bestaan bij gebrek aan middelen.

De RINO NH ondersteunt daarom met kracht het Handtheater bij haar pogingen te overleven.

Hoogachtend,

Yvette van der Pas, klinisch psycholoog.

NEDERLANDSE FEDERATIE VAN ORGANISATIES VAN OUDERS VAN DOVE KINDERENPOSTBUS 754 - 3500 AT UTRECHT
TELEFOON 030 - 32 11 92
FAX 030 - 36 72 27Handtheater
p/a John van Gelder,
Zeeburgerdijk 13,
1093 SK Amsterdam.Utrecht, 25 februari 1991
Ref.nr. 91-19

Beste John,

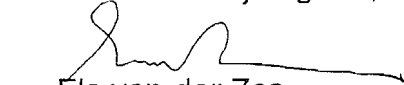
Je vroeg laatst naar onze mening over het voortbestaan van het Handtheater. Op 18 februari vergaderde het bestuur van de FODOK en toen is dit onderwerp aan de orde geweest.

Sinds jaar en dag verzorgt de FODOK een deel van de fondsenwerving voor de theaterweken voor dove kinderen in Bakkeveen. Voor dove kinderen zijn minder mogelijkheden dan voor horende om hun fantasie te ontwikkelen, deel te nemen aan cultuur en creatief bezig te zijn. Boeken blijven voor de meeste dove kinderen gesloten, omdat hun Nederlandse-taal-ontwikkeling zo anders verloopt dan bij horende kinderen. Speciale boeken voor dove kinderen zijn er nog niet zo veel. Veel televisieprogramma's zijn voor hen niet toegankelijk. Muziek/ballet blijft grotendeels buiten hun ervaringswereld. Op teken/boetseerclubjes e.d. van horende kinderen blijven dove kinderen meestal geïsoleerd. Maar, tijdens de theaterweken voor dove kinderen kunnen zij op een voor hen heel geschikte en fantasievolle manier, met andere dove kinderen en volwassenen, passief en actief een culturele ervaring opdoen.

De FODOK heeft kort geleden haar ondersteuning uitgesproken voor professionele theatervoorstellingen voor dove kinderen. Dat vloeit logisch voort uit onze ideeën over de theaterweken.

In het verlengde hiervan liggen de activiteiten van het Handtheater voor volwassen doven. Dezelfde argumenten gaan hiervoor op als voor het belang van de theaterweken, hoewel de nadruk hier meer op een passieve dan een actieve deelname ligt. Het zou wel heel armoedig zijn als er theaterweken en theatervoorstellingen voor dove kinderen zouden zijn, maar niets voor volwassenen. Nederland heeft op cultureel gebied zoveel te bieden aan horenden, dat niet toegankelijk is voor doven. Het Handtheater, dat in de afgelopen jaren zijn waarde heeft bewezen, kan deze situatie in ieder geval gedeeltelijk rechtekken.

In de hoop dat het Handtheater nog een lang en actief leven beschoren zal zijn,
met vriendelijke groet,

Els van der Zee
beleidsmedewerkster.

Platform Psychische Hulpverlening aan Doven

LEIDSEPLEIN 5 · 1017 PR AMSTERDAM · TEL. 020 - 25 08 03

ref.: yp/yp Platform 9122

datum: 27 februari 1991

betreft: handtheater

Handtheater

p/a Dhr. J. van Gelder

Zeeburgerdijk 13

1093 SK Amsterdam

Geachte heer van Gelder,

Het bericht dat het Handtheater wegens gebrek aan financiële middelen in nood is gekomen en daardoor misschien niet zou kunnen voortbestaan verontrust ons zeer. Men kan zich natuurlijk afvragen wat de relatie is tussen Psychische Hulpverlening en theater en waarom het Platform Psychische Hulpverlening het een trieste zaak zou vinden als het Handtheater zou verdwijnen. Onderstaand geven wij daarom een korte uitleg.

Naar mening van het Platform heeft het Handtheater een belangrijke kulturele functie zowel voor doven als voor horenden en voor de relatie tussen beide culturen, de dovencultuur en de cultuur van horenden. Theater biedt een verruiming van normaal beschikbare identificatiemogelijkheden voor de toeschouwer, wat een verrijking van het psychisch functioneren kan betekenen. Zelfs in het oude Griekenland maakte men al gebruik van de positieve effecten van theater bij de behandeling van zowel lichamelijke als geestelijke aandoeningen. Zowel voor kinderen als voor volwassenen kan theater een positieve bijdrage leveren aan de psychische ontwikkeling.

Met klem willen wij daarom het Handtheater ondersteunen bij haar akties om nieuwe bestaansmiddelen te zoeken. Vooral omdat het Handtheater voor de meeste doven de enige mogelijkheid is om te genieten van de positieve effecten van theater. Wij wensen u veel succes bij uw akties en hopen nog lange tijd te mogen genieten van de produkties die het Handtheater verzorgt.

Hoogachtend,

Mw. drs. Y. M. van der Pas, psycholoog / koördinator.

Platform Psychische Hulpverlening aan Doven

LEIDSEPLEIN 5 · 1017 PR AMSTERDAM · TEL. 020 - 25 08 03

Deelnemers vergaderingen

Mw. R.B.	Bruning - de Bruyn	FODOK	voorzitter
Dhr. M.M.L	Carpay	RIAGG Veluwe Vallei	lid
Dhr. J.J.M.	van Eijndhoven	Instituut voor Doven, namens directeurenoverleg	lid
Dhr. B.	Elferink	St.Nederlandse Dovenraad	lid
Dhr. J.M.	v.d. Klaauw	Ministerie van WVC, geh.bel.	lid
Dhr. A.S.	Oostra	Kon.Inst.v.Doven'H.D.Guyot, namens directeurenoverleg	lid
Dhr. F.	Otte	NZR	lid
Mw. Y.M.	van der Pas	Platform Psychische Hulpverlening aan Doven	koördinator
Dhr. H.J.C.	Ras	RINO NH	adviseur
Mw. C.J.	Sleeboom - v. Raaij	R.Fleury Stichting 'Schakenbosch'	lid
Dhr. Y.H.	Tso	CURIUM	lid
Dhr. A. C.	Voogt	Ministerie van WVC, GHIGV	lid
Dhr. J.	Wesemann	MADIDO	lid
Mw. E.	van der Zee	FODOK	notulist

GALLAUDET

UNIVERSITY

PUBLIC RELATIONS

(202) 654-5505

KENDALL GREEN
800 FLORIDA AVENUE, N.E.
WASHINGTON, D.C. 20002

3 October 1990

Mr. John van Gelder
HandTheatre
Zeeburgerkijk 13
1093 SK Amsterdam
The Netherlands

Dear John:

People here at Gallaudet University are still talking about how impressive your performance here to the Gallaudet community was last month. The talent you and Wim displayed and the depth of your artistic work was so admirable and touching. The high school students at the Model Secondary School for the Deaf enjoyed your lecture/demonstration and Clayton Valli in linguistics found your work to be a great inspiration to him.

I have worked in professional deaf theatre for more than ten years now; rarely have I seen a performance as excellent as yours. I do hope you will have the opportunity to come back to Washington, D.C. again. There is a tremendous need for more deaf artists like yourself gifted with poetic abilities in sign language.

Thank you again for your generous contribution.

Most sincerely,

Robert Daniels
Media Relations

cc: Muriel H. Strassler, Director

BIJLAGE III

DE KUNST VAN HET GEBAREN

Gebarenpoëzie en Handtheater

Steek je middelvinger omhoog en iedereen begrijpt wat je bedoeling is. Bal een vuist en je hebt ruzie.

Een deel van onze communicatie verloopt via gebaren. Voor doven is het hun taal, waarmee zij zich verstaanbaar maken, waarmee zij ook emoties en gevoelens uitdrukken. Een taal uit mate geschikt voor theater. In november was

Nederland even het centrum van de

internationale dovencultuur:

in Amsterdam werd een theater

festival georganiseerd waar

groepen uit de hele wereld optraden.

Rutger raakte er toevallig

verzeild en sprak - onder de indruk -

na afloop met Jean Couprie,

akteur van het Handtheater.

TEKST: RUTGER HERNINGA

FOTO: JOHN VAN GELDER

horenden als doven aanwezig. In de pauzes vullen de nasale klanken de vier Amsterdamse theaters en werden in heilige gebaren de voorstellingen besproken. Voor de horenden was bij een aantal optredens een tolk aanwezig. Ironisch was dat daardoor de optredens van buitenlandse groepen voor de horenden beter te volgen waren dan voor doven. De tolken waren door alle horenden te verstaan. De buitenlandse gebarentaal was voor de doven slechts geleidelijk te volgen.

Loosdrechtse Plassen

Door het festival was mijn nieuwsgierigheid naar de dovencultuur gewekt. Na de voorstelling ben ik met Jean Couprie gaan praten. Lid van het Handtheater en een van de drijvende krachten achter het festival. Een lange busreis overbrugt de toch niet vreemde grote afstand tussen Amsterdam en de Loosdrechtse Plassen. Het is er bijzonder stil, al is dat waarschijnlijk niet de reden dat Jean er is gaan wonen. Wel de schitterende natuur. Het water, de vogels. Jeans huis ligt aan het water. Hij ziet me al aankomen en doet de deur voor me open. In de deuropening staat een lange, rijzige man met lichtelijk droeve ogen in een binnennet gezicht, opgesierd door een grijze hang - snor. Het gesprek kostte al en toe wat moeite, vooral van mijn kant, maar met duidelijk artikuleren en pen en papier kwamen we er wel uit.

Was je tevreden over het festival?

"Ja, het gaf horenden en doven een breed overzicht van wat te koop is aan gebarentheater, de verschillende genres en ook het verschil in niveau. De Amerikaanse groep vond ik erg goed. Zij gaven een beeld van de communicatie in de dovenwereld. De erotische komedie uit Noorwegen was weer puur amusement, maar in zijn genre ook erg goed. Behalve gebarentaal was trouwens ook gebarenpoëzie te zien.

Gebarenpoëzie?

"Ja, technisch gezien is het te vergelijken met jullie poëzie. Je kunt in gebarentaal ook het element van ritme aanbrengen en door de zinnen steeds op hetzelfde gebaar te laten eindigen kun je het ook laten rijmen. Ik geloof dat het heel belangrijk is dove kinderen kennis te laten maken met gebarenpoëzie. Horende kinderen leren zingen; zo krijgen ze gevoel voor ritme en leren ze creatief omgaan met taal. Dove kinderen kunnen echter niet zingen, in plaats daarvan moeten ze in aanraking gebracht worden met gebarenpoëzie.

Gekooide vogels

Je geeft ook dramatische vorming op een dovenschool?

"Ja, maar buiten lestijd. De school wil er niet aan om het in het lespakket op te nemen. Ritmiek wordt wel gegeven, maar dat is teveel gericht op geluid. Het moet meer visueel. Het heeft geen zin om dove kinderen te laten werken met muziek. Dat is hetzelfde als blinde kinderen laten werken met kleuren. Op de dovenscholen wordt nog steeds teveel nadruk gegeven vanuit de horende cultuur. De dove kinderen, die ik zie op dovenscholen, zijn als gekooide vo-

gels. Ze kunnen zich niet natuurlijk uiten. Ze worden gedresseerd, want ze moeten leren praten. In de pauze zijn ze vrij en beginnen ze te gebaren, net als vogels wegvliegen als ze vrij worden gelaten. Ik heb er een gedicht over geschreven:

*Diep in mijn hart zijn vogels,
hun vleugels wapperen,
opgevangen in een hok,
ze moeten leren lopen en wippen,
als het hok opengaat,
vliegen ze vrij,
maar de baas wil dat ze terugkomen.*

Wat is het verschil tussen gebarentheater en mime?

Blijkbaar een stonime vraag, want Jean reageert heilig: "Het is totaal iets anders, mime kan iedereen begrijpen, terwijl je gebarentaal eerst moet leren om te weten waar het over gaat. In gebarentheater is de gebarentaal verschrikkelijk belangrijk. De Belgische groep had een horende regisseur. Dat kon je duidelijk zien. De acteurs waren heel goed, maar er was weinig aandacht besteed aan de gebarentaal, die was stordig en llijk. Stel dat ik een horende groep zou regisseren, dan zou weinig aandacht besteed worden aan het spreken, omdat dat voor mijzelf niet belangrijk is. De spraak zou stordig zijn. Zoals bij jullie theater nuances gelegd kunnen worden met de stem, doen wij dat met gebarentaal."

Komt er nog een gevolg op het festival?

"Er zijn plannen om over twee jaar weer een festival te houden. Maar de dovencultuur zou over de hele wereld gestimuleerd moeten worden. In de zomer is in de Verenigde Staten The International Deaf Cultural Arts Academy opgericht, die zich daarvoor in wil zetten. Dat is een groep dove acteurs uit verschillende landen waarin ik ook zit. Het I.D.C.A.A. was ook aanwezig op het festival en heeft daar zijn plannen verder uitgewerkt. Het is de bedoeling dat een internationale discussie opgang komt in de dovenwereld en dat dove theatergroepen, die al op een hoog niveau zitten, andere groepen gaan stimuleren, bijvoorbeeld door het houden van workshops. Er zijn trouwens ook plannen voor een Europese doventheater-school. Voor doven is altijd alles door anderen geregeld, daarom is het belangrijk dat een school komt waar wij zelf kunnen bepalen wat er gebeurt. In de V.S. bestaat een universiteit voor doven, Gallaudet genaamd, waar ook een theateropleiding is. Zoiets moet in Europa ook komen. De plannen van het I.D.C.A.A. zijn nog niet concreet. Het eerste probleem dat we op moeten lossen, is de financiering van onze plannen."

"We willen ons als Handtheater voorlopig toeleggen op het roeieren. Ons volgende stuk wordt: "Who's afraid of Virginia Woolf?" van Edward Albee. Dat stuk is bekend bij de meeste horenden. We hopen dat zij er ook in geïnteresseerd zullen zijn. In het stuk komen veel conflicten voor. En veel woorden, maar we willen laten zien dat je met gebarentaal ook erg goed ruzie kunt maken. We hopen in september de première te kunnen houden, maar zeker is dat nog niet. Het hangt onder andere af van de financiering van ons subsidieverzoek."

Meer informatie over het Handtheater bij Mieke Juhar: 020 125335.

Al maken horenden veel gebruik van gebaren, meestal worden zij overspoeld door een zee van geluid. Om ons heen weelt zich een web van woorden en geluiden waaruit wij de informatie plukken die we nodig hebben. Maar hoe zit dat dan met doven? Als je vanaf de dag dat je geboren bent geen mens hebt horen praten, nog nooit het water van de douche hebt horen kletteren, het geluid van de deur die achter je dichtslaat je volledig vreemd is?

Ooit verkocht ik een maand lang kaartjes in het Doven Ontmoetings Centrum. Rondom mij werd heilig gebaar en ik verstond er niks van. Gebarentaal zat niet in mijn Middelhare schoolpakket. Het was de omgekeerde wereld. Hier was ik een gebarentalper. Voor horenden is het niet te begrijpen wat doof zijn inhoudt. Daarom hebben do-

ven vaak ook een hekel aan geluid. Voor hen is het synoniem aan onbegrip. Het doet hen denken aan de nimmer allatende ijer om de doven te bekeren tot de wereld van de spraak. En aan de pijn en moeite die het leren spreken en liplezen hen kostte. Terwijl het verspilde moeite is, doven hebben immers hun eigen taal?

De gebaren, die voor ons van ondergeschikt belang zijn, vormen voor dovende woorden van hun taal. Een dove spreekt met zijn handen en luistert met zijn ogen. Gebarentaal is geen vingerspelling, maar een volwaardige taal. Op spontane wijze ontstaan. Blijkbaar is de menselijke behoefte tot communiceren onuitbaar. Gebarentaal staat los van het Nederlandse, heeft zijn eigen woorden en zijn eigen grammatika. In Nederland zijn al vijf dialecten en in België

zijn de gebaren weer anders. Bij een gesprek tussen twee doven vliegen vaak de vonken om de ogen. Onnavolgbaar voor hen die de taal niet verstaan, maar prachtig om te zien. Een konstante stroom van energie waarbij optimaal gebruik wordt gemaakt van ruimte en gezichtsexpressie. Daarmee is deze taal zeer geschikt voor theater.

Handtheater

Maar de ontwikkeling van het doventoneel staat nog in de kinderschoenen. Zeker in Nederland. Er is een groep dove acteurs die zich verzinsd heeft onder de vlag van het Handtheater. Verder zijn dove theatergroepen ver te zoeken. Min of meer toevallig raakte ik betrokken bij

het theaterfestival voor en door doven, dat in november werd gehouden. Het festival verliep trouwens wisselvallig. Sommige groepen waren slecht en amateuristisch, andere speelde de sterren van de hemel. Bij een Belgische groep was de zaal nog voor geen derde gevuld. De voorstellingen van een Noorse en een Amerikaanse groep waren weken van te voren uitverkocht. Blijkbaar smaken verre vruchten het best. Of misschien had het erotische tintje dat aan de Noorse voorstelling kleefde wat met de grote belangstelling te maken. Achteraf gezien had het publiek gelijk want deze twee voorstellingen behoorden tot de hoogtepunten van het festival. Een ander hoogtepunt werd gevormd door de optredens van het Handtheater. Bij de voorstellingen waren ongeveer evenveel

Doventheater: wij spreken voortdurend...

DE dovencultuur is arm in Nederland. Tot op de dag van vandaag zijn er meningsverschillen over het gebruik van gebarentaal. Van de vijf bestaande doveninstituten in Nederland toont St. Michielsgestel zich het meest uitgesproken om vast te houden aan een orale traditie. Dove kinderen moet geleerd worden te spreken. Anderen breken een lans voor gesproken tekst met gebarentaal. Een derde groep pleit voor communicatie door enkel gebruik van gebaren.

"Waarom zou ik proberen te spreken. Ik hoor helemaal niets. Het is toch onzin om dat te ontkennen," zegt John van Gelder, terwijl zijn vingers vliegensvlug de woorden vormen. Een tolk is de *trait d'union* tussen twee werelden. Van Gelder is een van de initiatiefnemers van het Handtheater, een gezelschap dat sinds een jaar gebarentheater maakt voor volwassenen en kinderen. "Ik vind dat je de theatervorm zuiver moet houden. Ik weet dat er verschillende visies bestaan, maar ook binnen het gesproken theater is niet iedereen het met elkaar eens. Dat moet ook maar zo blijven, dat helpt alleen maar om verder te komen," vertellen zijn handen.

"Gebarentheater is een theatervorm net als opera, ballet, muziek, toneel of mime. Want gebarentheater is niet hetzelfde als mime. Rob van Reijn speelt mime. Dat is meer de traditionele manier. Bij mime

wordt niet gesproken. Wij spreken voortdurend... met onze handen. Het is een rijke, gecomprimeerde taal. We gebruiken geen tussenvoegsels of lidwoorden waardoor wij in korte tijd veel kunnen zeggen. Natuurlijk kunnen wij onze gebaren ook kleuren. Zoals een sprekende zijn stem intoneert, zo staan ons expressie, handen, lichaamshouding en licht ten dienst om gevoelens uit te drukken en aan te scherpen. Ik geloof niet dat ik beperkingen in vergelijking met het sprekende toneel. Het is gewoon een andere cultuur."

John van Gelder (43) is sinds twee jaar actief met theater bezig. Vijfentwintig jaar was hij glasinstrumentmaker op de Universiteit van Amsterdam. Een ambachtelijk vak, zoals de meeste doven van zijn generatie. Dat doven doorstuderen is een ontwikkeling die zich pas enkele jaren geleden inzette. Op zijn werk leefde Van Gelder in een isolement. Met hard werken en perfect glasblaaswerk wist hij zijn collega's te imponeren, maar van enige communicatie was geen sprake. Verder dan 'Hallo' en 'Dag' kwam het dikwijls niet. Dat was veel lijden. Vijfentwintig jaar lang.

"Op televisie en in het theater zag ik voorstellingen. Ik begreep er dikwijls niets van omdat ik niets verstond, maar was geboeid door de decors, licht en expressie. Toen ik eenmaal besloten had om te stop-

Regisseur John van Gelder (rechts) tijdens repetities met het Handtheater in de Brakke Grond.

FOTO
ADRIE MOUTHAAN

pen bij de universiteit werd daar geschrokken op gereageerd, maar sindsdien is er een wereld voor me opengegaan. Ik geef nu les in gebarentaal, ik fotografeer, speel toneel en stimuleer de dovencultuur in Nederland. Ik heb veel in te halen."

Vanuit zijn nieuwe functie heeft hij in juli het internationale dovencongres 'The Deaf Way' in Washington bezocht. Dove theatergroepen uit heel de wereld presenteerden zich en veel lezingen boden verschillende visies op de dovencultuur. "Die zesduizend mensen waren als een grote familie bijeen. Dat was fantastisch. Maar toen iedereen na afloop wegging, was er niemand meer die gebarentaal sprak. Toen kreeg ik het ijskoud en liepen de

rillingen over mijn rug. Ik heb gesproken met Marlee Matlin, die de hoofdrol speelde in de film 'Kinderen van een mindere God'. Het is jammer dat in de montage van de film veel gebaren buiten beeld zijn gevallen. Daardoor is zo'n film voor doven al weer niet meer te volgen." In Nederland wordt onregelmatig initiatief genomen om begrip te kweken voor de dovencultuur. In een tv-spot van SIRE lichtte Willem Nijholt enkele 'vuistregels' toe in de omgang met doven en slechthorenden. Het toneelstuk 'Kinderen van een mindere God' werd tot twee maal toe opgevoerd, eerst met Willem Nijholt en later met Jules Hamel in de hoofdrol. Maar blijven dit geen incidenten en in hoeverre dra-

gen deze initiatieven daadwerkelijk bij tot integratie van de dovencultuur in onze maatschappij? "Alles helpt," zeggen Van Gelders gespierde vingers. Hij pleit voor een eiger theaterruimte in Amsterdam, desnoods gedeeld met andere theatergroepen. Hij is zich bewust van de lange weg die nog te gaan is. Maar binnen twee jaar moet er wel wat gebeurd zijn. De subsidieverzoeker liggen bij de Gemeente en WVC. De communicatie verloopt stroef. Vooralsnog hebben de overheidsinstaties zich doof gehouden.

FRANK KLIJN

Handtheater speelt in De Brakke Grond van 25 t/m 30 september vijf verschillende programma's voor kinderen en volwassenen. Int.: 020-266866.

DONDERDAG AGENDA

9 tot 16 november 1989

Vanavond

begint

het Internationaal

Gebaren-

theater-

festival

in Am-

ster-

lam

nie pagina

-1

Gebaren van haat en liefde

TONEEL

Voorstelling: *Wie is bang voor Virginia Woolf* - in Nederlandse gebarentaal. Gespeeld door het Handtheater. De voorstelling wordt getolkt. Hoofdrolspelers: Rina Hietbrink, Jean Couprie, Wim Emmerik, John van Gelder. Regie: Mieke Julien. Gezien in de Brakke Grond, 22 oktober. Voorstellingen aldaar t/m 27 oktober.

door THEODOR HOLMAN

Hoe geef je uitdrukking aan ruzie? Hoe kwets je de ander het best? Het is het eenvoudigst om te schelden. Maar hoe kwets je, scheld je als je niet kan spreken. En hoe ervaar je dit soort dingen als je doof bent?

Hoe speel je *Wie is bang voor Virginia Woolf* in gebarentaal?

Het Handtheater voor doven deed dat gisteren in de Nes; ik ging er heen omdat het volgens mij onmogelijk was. Het stuk van Edward Albee heb ik al verscheidene keren gezien. Niet alleen op het toneel, ook op het celluloid en in een sterke bezetting. Dat is altijd een nadeel; de groten kijken over je schouder heen. En als je dan ook nog in je dramatische mogelijkheden beperkt bent, is het helemaal moeilijk. Leek me.

Maar het stuk heeft een ijzersterke kern: het verhaal. Een huwelijk van twee mensen waarin ernstig de sleet zit; men haat

elkaar, maar men heeft elkaar ook nodig. George en Martha spelen dan ook spelletjes; ze treiteren elkaar, ze treiteren en pesten anderen en ze verzinnen van alles; als ze elkaar maar pijn kunnen doen - om werkelijk pijn te doen en tegelijkertijd juist om hun genegenheid te laten blijken. De vernedering geeft hun beider leven inhoud.

Het paar, dat zelf geen kinderen heeft, verzint dan ook een zoon die als intermediair in hun gevoelsleven staat.

In *Virginia Woolf* zien we dat Martha en George bezoek krijgen van een ander echtpaar. In de voorstelling van het handtheater kregen ze echter bezoek van twee mannen. Twee homo's? Er werd voortdurend naar gehint, en er werden grappen over gemaakt, alweer met de bedoeling om te kwetsen.

Het was uitermate boeiend om te zien hoe het geruzie, de vernederingen en de kwetsuren in gebarentaal werden omgezet. Het moet een uitermate vermoeiende avond voor de acteurs zijn geweest. Ik vond het moeilijk om te beoordelen wat de dramatische kwaliteiten zijn, want wat ik aan drama zag, was misschien inherent aan de gebarentaal. Als Marta George verwijt dat hij een 'slappe lul is en heeft' - dan merk je aan de gebaren van de spelers en aan de

FOTO JOHN SCHAFFER

Scène uit 'Wie is bang voor Virginia Woolf' door het Handtheater

reactie van het publiek dat zeer sterk overkomt. Evenzo met de mimiek die gehanteerd wordt als de ruzie zijn hoogtepunt bereikt. Ik voelde de spanning bij het publiek, dat voor het grootste gedeelte ook uit doven bestond.

Het maakte veel indruk. Gebarentaal kan een bepaalde emotie versterken.

Af en toe vond ik het toneelbeeld wat statisch - er werd erg veel gezeten, maar ik begreep wel dat de spelers elkaar voortdurend moesten aankijken en dicht bij elkaar moesten zijn om elkaars aandacht te kunnen trekken.

Jean Couprie als George was zeer overtuigend (al werd de hele tijd gesuggered dat hij

een uitgezakt buikje had, terwijl hij graadmager was) en kreeg mooi tegenspel van Rina Hietbrink als Martha. Wim Emmerik als Tim en John van Gelder als Nick (in het oorspronkelijke stuk Honey) waren zeer overtuigend, hoewel het spel minder om hen draaide.

Voor alle doven een must, voor anderen zeer interessant.

Doven spelen „Virginia Woolf” in onbekende taal

AMSTERDAM, vrijdag
Het eerste kwartier van „Wie is bang voor Virginia Woolf”, gespeeld door het Handtheater, voel je je ietwat buitengesloten. Nu en dan lachen mensen hard om de kennelijk grappige passages, voor de rest is het doodstil in de zaal en op het podium.

De vier acteurs zijn doof. Ze behoren onmiskenbaar tot de Nederlandse cultuur, maar wat ze 'zeggen' is nog niet te begrijpen. Teruggeworpen naar een nulpunt komt langzaam de herkenning van een aantal begrippen uit de gebarentaal, zoals een kind taal leert. Dan pas

besef je opeens de uitdrukkingmogelijkheden ervan.

„Wie is bang voor Virginia Woolf” is niet zozeer een innemende voorstelling, alswel een spannende ontmoeting met een onbekende (theater) wereld. Niet alleen doven hoeven ervan te genieten. Ook al begrijp je nog geen tiende deel van de letterlijke betekenis van de gebaren, de wonderlijke beweeglijkheid fascineert.

Het is vrij snel te zien dat de acteurs hun gebarentaal verschillend 'intoneren' en dat het ene begrip een mooiere vertolking krijgt dan het

andere. Als het gesprek in de voorstelling — en dat gebeurt nogal eens — over zuipen en seksuele omgang gaat, ziet het er banaal alledaags uit. De opgeheven middelvinger schiet dan te kort in verbeeldingskracht.

Fijnzinnig

Maar wanneer er complexere zaken worden behandeld, komen opeens wel interessante mimische kwaliteiten naar voren. Emoties, conflicten en gedachtengangen worden fijnzinnig met handen, armen, gezicht en bovenlichaam uitgetekend. Op

die momenten stijgt de gebarentaal uit boven louter communicatie. De persoonlijkheid van de acteurs treedt daarmee op de voorgrond.

Desalniettemin moet het Handtheater nog heel hard werken om toe te komen aan zijn artistieke ambities. Wat dat betreft heeft de voorstelling nog weinig te bieden en gaat deze vrijwel geheel voorbij aan de verworvenheden van het hedendaagse theater.

In het stadium waarin het Handtheater zich bevindt, lijkt die artistieke ambitie nog niet zo belangrijk en gaat het er

allereerst om de expressiemogelijkheden verder te ontwikkelen. Men zoekt nog naar nuances en abstracties, dat wordt wel duidelijk. Toch ziet de toekomst er niet somber uit. De voorstelling heeft mij ervan overtuigd dat gebarentaal veranderlijker en persoonlijker kan zijn dan gesproken taal.

„Wie is bang voor Virginia Woolf” is vanavond en morgenavond nog te zien in theater De Brakke Grond. Er is een tolk aanwezig die de gebaren weer vertaalt in gesproken woord.

EdR

MENSEN OP MAANDAG

bijdrage: arend evenhuis

vers zeebanket en dovenpoëzie

Pas sinds drie jaar heeft een dove Nederlander recht op een doventolk. Hij loopt daarmee nogal achter op een willekeurige Turk of Marokkaan, maar ja, die hebben weer geen toneelgroep die Albee's woordenvulkaan 'Who 's afraid of Virginia Woolf' in gebarentaal uitvoert.

'Virginia Woolf' zonder één enkel woord en met louter gebaren – dat is alsof de twee hoofdpersonen opeens kommetjes kamillethee drinken, in plaats van whisky te nuttigen alsof een irrigatiesysteem moet worden beproefd. En toch is het mogelijk. Al jaren probeert de stichting Vi-Taal horenden aan het verstand te brengen dat er een groot verschil tussen lipleestaal (met of zonder pantomime) en gebarentaal bestaat. In 1880 besloten horende dovenonderwijzers om doven te leren liplezen en praten. Dat hadden ze volgens Vi-Taal nooit moeten doen, want mensen die vanaf jonge leeftijd doof zijn communiceren in gebarentaal.

Gebarentaal kent geen internationale standaards, wisselt per land en waaiert dan nog eens in dialecten uit. Een Rotterdamse dove maakt een kubusgebaar en zet de doos vervolgens met z'n handen weg om aan te geven dat er van een verhuizing sprake is. Een dove Amsterdammer trekt aan een denkbeeldig touw met katrol omdat elk Amsterdams huis nu eenmaal een verhuishaak bovenin de pui heeft.

Met dove en horende dichters houdt Vi-Taal een proef met dovenpoëzie. De dove dichters dragen voor uit eigen werk, of uit een transcriptie van horende dichters. Dichter / vertaler Ernst van Altena kreeg videobanden te zien waarin de dove dichter John van Gelder zijn poëzie voordraagt, hij kreeg een paar sleutelwoorden en sloeg aan het herdenken. Van Altena vervolgens gebarentaal met Esperanto, omdat ook die taal geen eigen literatuur bezit, en met het Chinees vanwege de iconografie, de afbeeldende taal. Hij herkende Van Gelders kernregel 'Een wit sterntje kraalooft in de weer', en zag Van Gelder per video

Ernst van Altena, in het Kamerrestaurant eet hij zijn dagelijkse portie krant.

FOTO MARK KOHN

gebaren hoe een vogel in de stookolie zit (handen eerst gekruist over de borst, dan de armen als onmachtig klapwiekende vleugels op en neer wapperend). In 'Zeedromen' gebarentaal Van Gelder dat een duiker vissen voor zijn duikbrilglas krijgt. Van Altena zette om in: *Visjes tegen mijn duikbrilruit, hun mondjes happend als in koor... Al! Die zeeëgel prikt; als buit snij ik hem dan maar middendoor. De hele vissenschool zwemt aan, de school blijkt heel goed bij de les, eet de zeeëgel leeg, komaan, dit zeebanket is vers van 't mes. Horende poëzie liefhebbers die niet begrijpen dat dit zeebanket is vers van 't mes in dovenpoëzie valt om te zetten, moeten een voordracht van Van Gelder bijwonen. Van Alte-*

na wilde het eerst niet geloven, maar hij zag dat ook een woord als 'ruilverkaveling' met winkelhaken en lineaal ogenblikkelijk uit te beelden is. Van Altena had kunnen dichtten dat de vissen 'van de zeeëgel smullen' of er zich aan 'tegoed deden', maar dat noemt hij geen poëzie. Van Altena: „Het woord zeebanket zit waarschijnlijk niet in Van Gelders vocabulaire. Veel doven hebben een geringe woordvoorraad. Een doofgeborene heeft geen referentiekader, de geschreven taal is hooguit een hulpmiddel. John van Gelder zei: ik zie dat het rijmt, maar hoe het klinkt, dat weet ik niet.” Van Altena ziet in Van Gelder een 'zeer muzisch mens'. Ooit blies Van Gelder glas ('Je bent glasblazer: creatief? / Het glas is een taal on-

gerief, / lopende-band-werk en je wordt / gevangene in een retort...'). Van Gelder beeldt zijn 'glazen' gevangenis uit, Van Altena herkent dat vat met vernauwende, omgebogen hals vervolgens doeltreffend als 'retort'. Andersom verbeeldt John van Gelder reeds geschreven poëzie van Ernst van Altena. Hoe komt diens sonnet 'Het Kamerlid' dan in gebarentaal terug? ...en in het Kamerrestaurant eet hij z'n dagelijkse portie krant. Van Altena vouwt z'n handen, opent ze, strekt z'n armen alsof hij een krant leest, vouwt z'n krant dicht, verfrommelt die en brengt in snelle regelmaat een gekromde vuist naar de mond – zoals westerlingen oorsterlingen rijst zien eten.

In een ander dagelijks leven is Van Gelder fotograaf en diepzeezaker. Die drie levens wist hij, mede door zijn Van Altena's transcriptie, tot de kern der eenzaamheid te vangen. Zien, doorzien, en het inzicht blijvend ergens niet bij te kunnen maar wel moeten horen, komen een duiktocht onder water acht aan de oppervlakte:

Daar is het licht, de lucht, de golven, daar is weer adem voor de mens en mijn zeedroom is weer beoel onder de lucht-en-water-grens.

(Op 16 mei, half negen, wordt in het Literair theater Branoil, Marijstraat 12 in Den Haag, de laatste avond dovenpoëzie gehouden. De sprekers zijn Wim Emmerik, Jaan Couzner, Gert-Jan de Kleer.)

potentilla erecta (3)

En, Iwan Soesanin, ben je nog geboren in de Varamatinee op (de vrije) zaterdag?

„Van die vraag word ik langzaam hand even triest als van dit land weet het niet meer. Heimwee, r men jullie zo'n toestand daart i

Alles wat ik deze week zag en d werd er door beïnvloed. Ik kwar langs een dierenwinkel, waar ee aap in een te kleine kooi in de warmte zat te kniezen. Voor dat enkele woorden van troost kon spreken klonk luid en duidelijk u zijn kooi: 'Nou nou, wat heb ik e lol'. Het was de stem van de wiv kelvrouw op een steeds repete cassettebandje. Samen met haar man moet ze dat op een avond dacht hebben. En moeten ze die zelfde avond hard en nog lang o hun vondst gelachen hebben.

Later, op een terras, zag ik men die een draadloze telefoon bij z hadden. Er werd voor hen gece waarna een gesprek over aarde op luide toon over het terras sc de. Toen ik daar iets van durice zeggen kreeg ik bits terug: 'Ach man, smelt toch weg!'

Ik ben opgestaan en weggece kwaad noch gekwets. Die terrafoneers waren onbeoed erg dicht bij mijn eigen spiee komen."

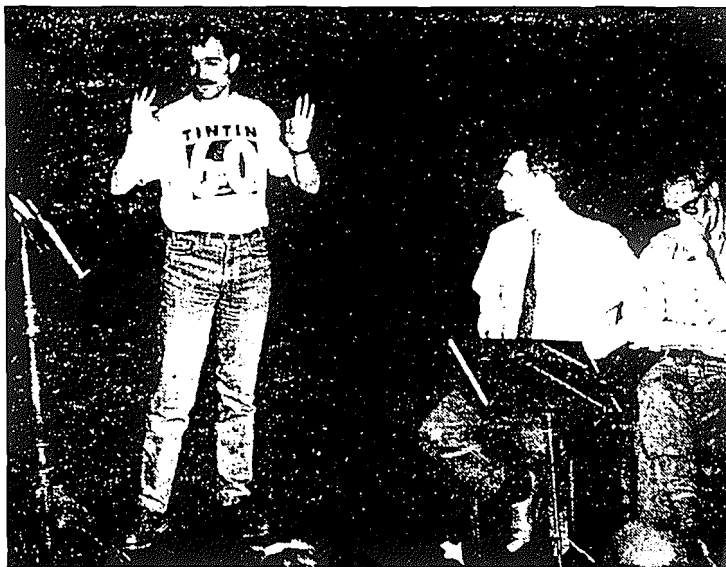
Dovenpoëzie: gebarentaal is geen pantomime

Door W. WOLTZ

DEN HAAG, 14 maart — Hoe vertaalt een dove de dichtregel *het schuchtere hert komt naar de bosrand* in gebarentaal? En omgekeerd: hoe weet een vertaler die geen gebarentaal kent dat een ernstig gebarende dove dichter bedoelt te zeggen: *zeebanket vers van het mes?* Deze vragen kwamen gisteravond aan de orde door een uniek experiment in het Haagse Branoul-theater.

Twee dove dichters, John van Gelder en Wim Emmerik, droegen expressief maar overwegend zwijgend hun gedichten voor, waarna Ernst van Altena sprekend, maar zonder zijn handen te gebruiken, een vertaling gaf. Na de pauze werden de rollen min of meer omgedraaid. Van Altena cileerde vier van zijn verzen, waarna de dove collega's hun vertaling gaven.

Het waren vanzelfsprekend geen simultaanvertalingen. Van Altena vertelde dat hij een maand geleden een videoband kreeg met de voordrachten, plus een lijst met niet-poëtische woorden.

'Pas de laatste tien jaar is men in Nederland de gebarentaal op waarde gaan schatten' (foto NRC Handelsblad/Freddy Rikken)

Daaruit maakte hij zijn vertalingen, die zoals de dove dichters later zeiden in gebarentaal, precies klopten met wat zij hadden willen uitdrukken.

De avond was mede georganiseerd door de stichting Vi-Taal en

het dove acteurs-collectief Het Handtheater. Uit een inleiding van Tony Bloem van Vi-taal bleek dat het niet alleen om de poëzie ging. De diepere bedoeling was, zo legde hij uit, om begrip te kweken voor de gebarentaal die

„lang onderdrukt is”. Ooit, in 1880, besloten (horende) dovenonderwijzers tijdens een internationale vergadering in Milaan om alle aandacht te concentreren op het liplezen en het leren spreken van dove kinderen. Dat, gebaarde Bloem, was een kardinale fout, want voor mensen die voor hun derde jaar doof zijn is gebarentaal de moedertaal. Alleen dat systeem maakt snel contact tussen ouders, onderwijzers en kinderen mogelijk, en het geeft doven een taalbegrip voordat zij beginnen met liplezen en spreken. Pas de laatste tien jaar is men in Nederland de gebarentaal op waarde gaan schatten.

Bloem demonstreerde ook een aantal misverstanden in de wereld der horenden: gebarentaal is wel expressief maar toch fundamenteel anders dan pantomime; het systeem is niet internationaal in de zin dat er veel talen en zelfs dialecten zijn. Een Rotterdammer gebruikt een ander gebaar voor 'verhuizen' dan een Amsterdammer, want die beeldt hijsen met een katrol uit. En nog meer informatie: er bestaan gebaren voor abstracte begrippen.

Die laatste mededeling riep vragen op. Het was duidelijk voor de toeschouwers dat de dove dichters poëzie voordroegen. De bewegingen waren ritmisch, gestileerd en vaak symmetrisch, waardoor de suggestie van maat en rijm ontstond. Maar de gedichten waren zonder uitzondering verhalend en concreet, zodat er toch twijfel bestond aan de uitdrukkingmogelijkheden. Is het mogelijk, zo vroeg een toeschouwer, om de zin 'het is mooi weer vandaag' op honderd verschillende manieren te gebaren? Een andere vraag: is de gebarentaal expressief genoeg om twee betekenissen van één woord te geven, om ironie en understatement uit te drukken? De dove dichters verzekerden dat het allemaal kan, maar het zal in de toekomst nog beter gaan. Want de gebarentaal is nog in volle ontwikkeling, nu het eindelijk mag van de horenden worden dagelijks nieuwe begrippen opgenomen in het hand-vocabulaire.

Het poëzieproject heeft nog twee vervolgvonden, op 11 april en 16 mei, met Neeltje Maria Min en Simon Vinkenoog.

NRC-Hbl 15/3 '90 pag. 12 (Kunst)

AN EINEM

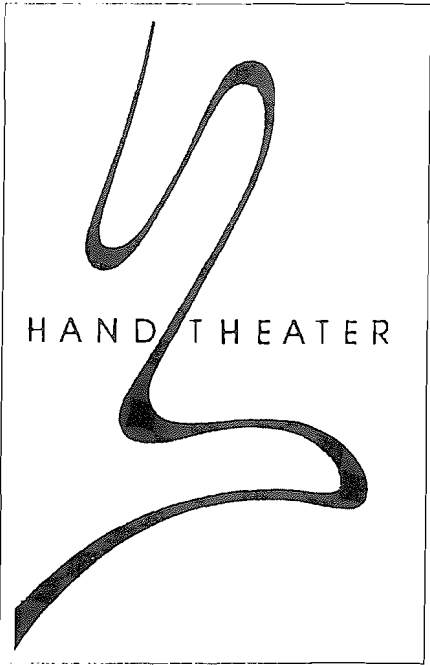
STÄRKEREN LAND

Mieke Julien

Gebärdensprach-Theater in den Niederlanden – Eine kurze Geschichte des *Handtheaters*

Erfahrungen und Ansichten von Darstellern und Vorstandsmitgliedern*

Das *Handtheater* besteht erst seit wenigen Jahren. In dieser kurzen Zeitspanne haben die gehörlosen SchauspielerInnen einige Produktionen erarbeitet, die im In- und Ausland erfolgreich aufgeführt wurden. Die Inszenierung eigener und fremder Stücke führte automatisch zu einer Auseinandersetzung mit der Frage: Was überhaupt ist Gebärdensprach-Theater?

1. Einleitung

Auch wenn die Geschichte des Gebärdensprach-Theaters in den Niederlanden erst einige Jahre alt ist, war das *Handtheater* doch der Meinung, es wäre nun an der Zeit, zu einer gewissen Bewertung zu kommen.

Das *Handtheater* ist ein Kollektiv gehörloser Schauspieler, die Produktionen entwickeln und in Gebärdensprache realisieren. Am 2. Mai 1990 wurde das

Handtheater eine offizielle Stiftung. Hierdurch ergab sich auch die Möglichkeit, das Gebärdensprach-Theater nach außen hin zu präsentieren.

Über das *Handtheater* kann man unmöglich sprechen, ohne die Gebärdensprache zu behandeln, denn sie ist die Sprache des *Handtheaters*. Gebärdensprache wird auch als die Muttersprache der Gehörlosen bezeichnet. In den Niederlanden gibt es anderthalb Millionen Menschen mit Hörschäden. 200.000 von

diesen sind gehörlos oder schwerhörig, von ihnen wiederum sind zwischen 12.000 und 15.000 Menschen prälingual gehörlos, d.h. sie sind gehörlos geboren oder vor dem dritten Lebensjahr erblaubt. Für die meisten von ihnen ist die Niederländische Gebärdensprache die Muttersprache. Diese andere Sprache hat auch eine andere Kultur zur Folge. Gehörlose betonen denn auch nachdrücklich, daß sie in erster Linie als eine kulturelle Minderheit betrachtet werden müssen.

* Der Originaltitel lautet: *Gebarentheater in Nederland – Een korte geschiedenis van het Handtheater*. Amsterdam, Januar 1991.

Der Abdruck einer leicht gekürzten Fassung der Broschüre in DAS ZEICHEN erfolgt mit freundlicher Genehmigung der Mitglieder

des *Handtheaters*.
Übersetzung aus dem Niederländischen:
Dr. Annemarie Hübner.

Handtheater heeft aan half gebaar voldoende

AMSTERDAM, vrijdag

Theater zonder woorden, dat roept direct associaties op met pantomime. En dat doet het Handtheater dat sinds 1989 bestaat nu juist niet. In Nederlandse gebarentaal maken dove acteurs voorstellingen bedoeld voor een doof publiek. Voor volwassenen werden onder andere „Wie is bang voor Virginia Woolf” en „Poëzie in spreek- en gebarentaal” — een samenwerkingsproject met Ernst van Altena — uitgebracht. Wonderlijk genoeg werden deze produkties grotendeels door horende mensen bezocht. Wellicht een gevolg van het feit dat doven van jongs af aan het theater noodgedwongen mijden.

Vanuit die gedachte is het dan ook niet verwonderlijk dat het Handtheater ook twee jeugdgezelschappen onder zijn hoede heeft, theater Klaproos en Wapper. Alleen op deze manier is het mogelijk jonge dove mensen te laten kennismaken met het fenomeen theater.

Klaproos speelt voor kleuters. In „Het Hemelbed” zien we het meisje Lia. Zij moet naar bed en weet haar vader nog een verhaaltje af te trogelen voordat deze de deur uitgaat. Lia durft best alleen thuis te blijven, ze is immers al groot en heeft bovendien haar teddybeer bij zich. Deze blijkt haar toch niet zo goed te beschermen als ze dacht en er is een tovenaer nodig om haar en beerlief uit de problemen te halen.

Simpel

„Het Hemelbed” is een simpel verhaal dat direct aansluit bij de beleevingswereld van kleuters. De handelingen van Lia zijn zeer herkenbaar en Jean Couprie, als eer-

ste dove afgestudeerd aan de Hoge School der Kunsten in Utrecht, speelt een hartveroverende vader. Zo eentje die bij ieder kind op de rand van het bed mag komen zitten om een verhaal over een poes en een muis in gebarentaal te vertellen.

Luie prins

De tweede voorstelling „Klokslag 12” door Kindertheater Wapper is voor kinderen vanaf acht jaar bedoeld. Deze produktie maakte deel uit van een project over communicatie, waaraan horende en dove kinderen deelnemen. Via spel en spelletjes wordt geleerd allerlei zaken in gebarentaal uit te drukken. De grote experts zijn de dove kinderen. Ook los van dit project houdt „Klokslag 12” zich zeer goed staande.

Uitgangspunt is wederom een duidelijke vertelling. Een geest geeft een nogal lui uitgevallen prins een paar uur de tijd een prinses te vinden. Lukt dit niet, dan zal hij in een beeld veranderen. Een

„Jean Couprie als de vader en Rina Hietbrink als Lia met haar teddybeer in „Het Hemelbed”.

Foto: Frits Nevenzel

aantal dames passeert de revue, maar geen van hen kan de prins behagen. De ontknoping is op zijn zachtst gezegd verrassend.

Marjanne Romkema, die alle prinsessen speelt, zorgde ook voor de aankleding, waarbij vooral de prachtige maskers opvallen. Gert-Jan de

Kleer, de prins, heeft een miemiek die doet denken aan die van Charly Chaplin in zijn jonge jaren.

Het zien van beide voorstellingen is een boeiende en verwarrende ervaring, tenminste voor een horend persoon. Op het toneel spelen zich hele dialogen af, maar

het blijft stil, handen doen het werk. De kinderen reageren zoals altijd met lawaai maar als ze iets aan de spelers duidelijk willen maken gebeurt dit weer met gebaren, zoals het applaus, met wapperende handjes in de lucht. Ook voor horende kinderen zijn beide voorstellingen zeer

goed te volgen. Met wat fantasie en een ouder die bereid is een en ander uit te leggen, zullen ook zij een uitermate plezierig uur doorbrengen.

Te zien in Theater Rob van Reyn op zaterdag 25 mei. Om 14.00 uur „Het Hemelbed” en om 15.30 uur „Klokslag 12”.

Marla Kleine

Amsterdamse liedjes gebracht door doven op het Leidseplein

Van onze stadsredactie

Doven hebben een gebaar voor de Eiffeltoren. Ze laten hun handen in een omhoog gaande beweging bij elkaar komen, in een slanke punt. Hoe ze het probleem van „die oude Wester' hebben opgelost, moet u gaan bekijken op vrijdag 24 en 31 mei, op het Leidseplein. Dan brengt het Handtheater (uitsluitend dove acteurs) liedjes en gedichten over Amsterdam.

„We hebben geen theaterruimte meer,” laat John van Gelder via een tolk weten. Bij die tolk staan inmiddels de decorstukken in huis opgeslagen. „Een onmogelijke toestand. We zouden zo graag regelmatig theater maken, op een vaste stek. Veel doven zijn er zo gelukkig mee dat er eindelijk iets op het toneel gebracht wordt in hun eigen taal.”

Leidseplein

De locatie Leidseplein komt goed uit, elk uur passeert daar de Gebarentram van het GVB, ontworpen door Gert-Jan de Kleer, een ander lid van het Handcollectief. Nederland telt ongeveer 210.000 slechthorenden en doven. Zo'n 10.000 daarvan zijn doof geboren of voor het derde levensjaar doof geworden.

„Een dove leeft anders dan een horende,” aldus Sarah Muller die het collectief ondersteunt. „Als je daar oog voor krijgt zie je ons eerder als een minderheidsgroepering dan als een verzameling gehandicapten. Wij zijn anders.”

Sarah moet het in haar le-

John van Gelder en Sarah Muller

Foto: Jan Onclin

ven van zien hebben, en van voelen. „Er is wel eens gezegd dat de doven een eigen wereld hebben, met de omgang van een dorp,” legt ze uit. „Doven raken mekaar heel vaak aan. Hun omgang is dan ook veel hartelijker. Heel anders dus.”

Als zodanig willen zij en die andere 10.000 door de overheid erkend worden. Op straat toneelmaken is dan ook een manier van aandacht vragen.

„Zag je vroeger ooit doven op straat met elkaar praten,” vraagt John van Gelder. „Nee, daar schaamden ze zich voor. Nou, die tijd is voorbij.”

Na de eerste voorstelling kwamen drie mensen uit het publiek vragen waar ze een cursus gebarentaal konden volgen. „Niet omdat ze een doof familielid hadden, maar gewoon: omdat ze het mooi vonden.”

Een probleem is het vinden van een tolk die tijd heeft. Een dove in Nederland mag per jaar 18 uur lang gratis over een tolk beschikking. Van Gelder: „Daar moet je alles in doen, van een paspoort halen tot een rechtzaak voeren. Dat kan toch niet?”

Inlichtingen Handtheater: Zeeburgerdijk 13, tel. uitsl. wo. 10.00-16.00 uur, 612 5335.

ECHO'tje pl
contu
3 regels voo